kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

ISSN 1300-8536

SAYI: 54 EYLUL 1999

300.000 TL. (KDV DAHİL)

doğanın değil düzenin depremi...

Yasin Uçak

AFFETMEYELİM!

Merhaba,

Deprem 45 saniye sürdü ve bitti. Acılar, kayıplar, öfke ve çaresizlik ise bitmiyor, kolay kolay bitmeyecek. Enkaz altında kalan, binlerce sevdiğimiz, evlerimiz, güven içinde yaşadığımız yanılsaması, gelecek düşlerimiz değil yalnızca. Esas enkaz altında kalan kâr ve rant düzeni, onun devleti, ırkçı, milliyetçi, faşist ideolojisi. Aslında hep birlikte enkaz altındayız: zamanında alınmayan önlemlerin, yapılmayan müdahalenin, yerine ulaşmayan yardımların, göz göre göre ölüme terk edilen binlerce insan için hiçbir şey yapamamanın, çaresizliğin ağırlığı omuzlarımızda.

Ama çaresizliği öfkeye, matemi değiştirme iradesine dönüştürmenin tam zamanı. En büyük düşmanımız unutmak ve vazgeçmek. PKK'nin on beş yılda otuz bin insan öldürdüğünü dillerinden düşürmeyenlerin, kâr hırsları, siyasi basiretsizlikleri, ırkçı zihniyetleriyle bunun iki katı insanı birkaç gün içinde ölüme terk ettiklerini unutmayalım. Bebek katillerinden hesap sormayı unutmayalım. Deprem mağdurlarının üç gün beş gün değil, çok uzun süre yardıma, dayanışmaya ihtiyaçları olacağım, hepimizin yapabileceği birşeyler olduğunu unutmayalım. En önemlisi, yaşadıklarımızdan ders alalım, geleceğimizi yeniden katillere teslim etmeyelim, başka felâketlere hazırlıklı olmanın, gelecekle ilgili düşlerimizi geri alabilmenin tek yolu bu. Enkazdan kurtulan tek umut filizine, farklı ulusları. dinleri. ırkları kucaklaştıran dayanışmanın umuduna sarılalım.

***

Fark ettiğiniz gibi bu sayı 16 sayfa ve yalnızca kadınlardan söz etmiyoruz.

Deprem herkes gibi bizi de etkiledi. Aramızda, komşularını, arkadaşlarını kaybedenler, yakınları evsiz kalanlar var. İlk günlerden itibaren yardım toplama, örgütleme işlerine elimizden geldiği kadar katkıda bulunmaya çalıştık. Bazılarımız bölgeye giderek fiilen yardım çalışmalarına katılıyor. Ne fiziksel ne de moral açıdan dergiyi tam sayı çıkarma imkânımız olmadı. Ayrıca, bir formadan tasarruf edeceğimiz parayı deprem mağdurlarına bağışlamayı uygun gördük.

Pazartesi lokali her zaman açık

Her yerde bulabildiğiniz, çay, kahve, dolma, beğendi ve her yerde kolay kolay bulamayacağınız çikolata sufle, fırında kalamar, balık köftesi, topik, lor böreği, ege otları, sübye...
Fiyatlar uygun, personel şahane.

Mesajlarınızı. haberlerinizi bekliyoruz
pazartesidergi@superonline.com

kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

Kâr ve rant düzeni, onun devleti, ırkçı, milliyetçi, faşist ideolojisi hepimizi enkaz altında bıraktı.

enkaz altındayız

Hakkı Emre

Çaresizliği öfkeye, öfkeyi değiştirme azmine dönüştürmenin tam zamanı. En büyük düşmanımız, unutmak ve vazgeçmek. Geleceğimizi yeniden bebek katillerine teslim etmeyelim.

Hülya Koç

Öfkeden patlaya

Upuzun gelen şiddetli bir sarsılma, ardından kısa bir şok, ardından en yakınlarımıza ulaşma çabası... İlk şoku atlatıp en yakınlarımızın haberleriyle rahatladıktan sonra, "yakın" yelpazesini biraz daha genişletiyoruz. Depremin merkezinin İzmit ve Gölcük olduğunu öğrenince arkadaşımın Gölcük'teki yeğenine ulaşmak için hemen yola çıkıyoruz. Defalarca aramamıza rağmen, ancak depremden üç saat sonra, yarı yolda cep telefonuna ulaşabiliyoruz; "Üzerimize dolap düştü, ne olur çabuk gelin, babanın mahallesi yerle bir olmuş, hiç haber alamıyorum, babam öldü," diye çığlık çığlığa ağlıyor. Bu onunla son telefonlaşmamız oluyor, artık ne onun, ne bizim telefonlarımız iş görüyor.

Karayolu üzerinde İzmit'e kadar gördüklerimiz bugün tanık olduklarımızın ipucunu vermiyor, pek çok evin damı hasar görmüş, az sayıda ev yarı yıkılmış, parmakla sayılacak kadar az ev de tamamen yıkılmış. Tüpraş'ta kazanların birinde alev görüyoruz, "Acaba yangın mı?" diye sorduracak kadar hafif... İzmit'ten Gölcük sapağına girdiğimizde ise gördüklerimiz, durumun vahametini kısmen de olsa anlamamıza yetiyor. Yollarda çatlaklar var, trafik önce biraz tıkalı, Gölcük'e doğru yaklaştıkça adeta kilitleniyor. İhsaniye'den geçip Gölcük'e yaklaşırken artık enkaz halindeki evleri sayamaz oluyoruz. Gölcük'ün içine girdiğimizde ise durum daha da ağırlaşıyor. Enkaz, enkaz, enkaz... Hiçbirinin üzerinde, yanında, çevresinde insan yok. Sağ kalmış insanlar, sağlam kalmış binaların biraz ötesinde, yol kenarında ifadesiz yüzlerle oturuyor, aralarında üstü başı kan içinde olanlar da var, sanki onların da hiç canı yanmıyor. Hiçbirimiz daha önce böyle bir durumu yaşamamışız, önceki depremlerle ilgili izlediğimiz televizyon görüntülerine benzemiyor gördüklerimiz. Kendi aramızda "Herhalde duyurular yapıldı, uzmanlar, yardım ekipleri bekleniyor," filan, diye yorumlar yapıyoruz.

İstanbul'un bütün arabaları sanki burada, belli ki herkes bizim gibi yakınlarının peşinde. Ama bunca araç, trafiği hep birlikte öyle bir kilitliyoruz ki, arada ısrarlı kornalarla yaralı taşımaya çalışan ambulans, kamyonet ve otomobiller, hastanelere yetişebilmek için yol bulamıyorlar. Gündelik faaliyetini sürdüren, domates, kereste taşıyan kamyonlara, hatta mazot ve benzin taşıyan tankerlere bile giriş yasağı konmamış. Bu saate kadar bu kadarını bile akıl edecek bir yetkili ortaya çıkmamış belli ki.

Bir ara, trafiğin hiç mi hiç yürümediği bir sırada, enkazlardan birinden dumanlar çıkıyor. Hepimizin nefesini kesecek kadar çok duman bu. Yol kenarında oturan kadınlardan birisi, "Ayşanımın fırınının yüzünden yanıyordur, o gece bile fırınını yanık bırakır," diyor sakince. Aklımız çığlık çığlığa bizi çağıran yakınlarımızda ama burada birşeyler yapılabilir mi, ne yapılabilir, nasıl yapılabilir, bilemiyoruz. Gölcüklüler de bilmiyor herhalde, ya da güvenle bekliyorlar, birileri bu duruma el koyacak diye.

Arkadaşımın yetmiş üç yaşındaki annesi arabadan çıkıyor, dört yol ağzına gidip trafiğe el koyuyor, önce yaralılar için yol açıyor, sonra trafiğin akması için arabalara çeşitli uyarılarda bulunuyor ve yolu kısmen de olsa açabiliyor. Depremin üzerinden altı saat geçmesine rağmen, bırakın asker, polis, kurtarıcı filan, bir tek trafik polisine bile rastlayabilmiş değiliz. (İzmit Gölcük sapağında birkaç trafik polisi görmüştük, onlar da tam deprem anında çatlayan yolda kaza geçiren trafik arabasının başındaydılar.) Yakınlarımıza ulaştığımızda, bin beterini görmüş olmanın dehşetiyle, onların yaşadığı heyecan, korku, aldıkları küçük darbeler bizi artık etkilemiyor bile.

Onları alıp İstanbul'a doğru yola koyuluyoruz, Değirmendere, Halıdere, Ulaşlı perişan. Yalova'ya, feribot iskelesine geldiğimizde, yani depremden on iki saat sonra, ilk kez, evet ilk kez, iki adet iş makinesi ve birkaç askeri araç görüyoruz...

Sonra.. Televizyon başına çakılma, ulaşabildiğimiz herkese, "Gölcük, Değirmendere feci, eli kazma kürek tutan herkes gitsin," diye koşturma, "İşi olmayan gitmesin, trafiği tıkamasın," diye yalvarma, yardım toplama, ağlama, üzülme, çevredeki herkesle dertleşme, depremden başka hiçbir şey konuşamama, hiçbir şeyle ilgilenememe...

Ve elbette yoğun bir öfke...

• Deprem geliyorum dediği halde, deprem uzmanları bunu döne döne, söyledikleri halde tedbir almayanlara, insan yaşamını değil, üçkâğıdı, rantı kollayan imar yasaları çıkaranlara, bölgelerinde, uygun olmayan binalar yapılmasına izin verenlere, böyle binalar yapanlara...

• Uzmanlara kulak tıkayıp, daha geçen yıl, "Büyük depremlere hazırız," diyen eski bakanlara...

• Türk olmayan doktorları, Türk olmayan kanı istemeyip hele hele Ermenistan ve Yunanistan'ın yardım taleplerini özellikle reddeden, Türki cumhuriyetlerdeki doktorları, "Böyle önemli bir olaya tanık olup deneyimlerinin artması için," Türkiye'ye davet eden ırkçı, faşist yeni bakanlara...

• 60'lı yıllarda, "Burada sanayi olmaz, Orta Anadolu'ya kaydıralım," diyenlere karşı çıkarak Adapazarı, İzmit gibi şehirleri sözde sanayi şehri haline getiren, şaibeli işadamlarıyla, müteahhitlerle aile fotoğrafı çektiren, üstüne üstlük, "Kime kızacaksınız, depreme kızın, altımız çürük ama biz bu altın üstünde yaşamak mecburiyetindeyiz," diyen Cumhurbaşkanı'na...

• Sınır ötesi operasyonlara anında binlerce asker göndermeyi becerip depremden sonra BBC'ye, "Nato'nun en güçlü ordusu nerede," diye sorduran, başka ülkeler en hızlı biçimde kurtarma ekipleri gönderirken, onları engelleyip enkazın kaldırılması için yetersiz sayıda asker göndermek dışında hiçbir şey yapmayanlara...

• Muhalif göstericileri ısırmaları için yüzlerce kurt köpeği besleyen ama yüzde 95'i deprem bölgesi olan bir ülkede iki tane bile kurtarıcı köpek eğitmeyi aklına getirmeyenlere,

• Enkaz altında insanları inim inim inleten, onlar için birşeyler yapmak isteyenleri çaresizlikten kıvrandıran, kriz masalarını yönetmeyi bile beceremeyen basiretsiz yöneticilere...

• Canını zor kurtarmış insanları, geleceği üç gün önceden belli olan yağmurun altında, pis çadırlarda, sağlıksız koşullarda yaşamaya mahkûm edenlere...

• "Yaraları sarma edebiyatı" dışında hiçbir şey yapmayıp herkes canının derdine düşmüşken fırsat bu fırsat diyerek Ankara'da kaşla göz arası yoksulların, emekçilerin aleyhine yasaları bir bir çıkaranlara...

• Depremin götürdüklerini iç borçları ödemeyerek, sorumluları hızla belirleyip hesaplarına el koyarak telafi etmek yerine, bir de depremi bahane ederek devletin eski açıklarını çeşitli vergilerle yine bizlere, dar gelirlilere kapattırmak isteyenlere **öfkeliyiz**.

Topyekûn hepsine **öfkeliyiz**.

Sanki bizi öldürmek için sürdürülen bu düzene **öfkeliyiz**...

• Üzerinde yaşadığımız toprağı en büyük kazanç kaynağı olarak görüp toprak rantına dayalı ekonomiyi körükleyen...

• Sermayenin ulaşım, dağıtım, nitelikli emek gücü gibi ihtiyaçlarını her şeyin önüne geçirip nüfusun dörtte birini bir bölgede yaşamaya mecbur eden...

• İnsanları "Başını sokacak bir ev," çaresizliğine sürükleyerek konut patlaması yaratan, bizi gerçek bir enkaz altında bırakan bu düzene,

• Vatandaşın temel ihtiyaçlarını sağlayan, afet zamanları için arama, kurtarma, destek yapılarını hazırda tutan, bu tür yapıları özelleştirmelerle budanmamış sosyal devlet yerine, vatandaşı emri altına alan, onu hem kul, hem müşteri gibi gören, bu düzenin devletine, **öfkeliyiz**.

Artık öfkeden patlayacağız!

Filiz Koçali

"Bir cehennemden kurtulduk, öbürüne girdik"

Depremden babası ve üç yaşındaki oğluyla birlikte kurtuldu, annesini kaybetti. Aysun Bilgi, Değirmendere'de yaşanan kâbusun binlerce mağdurundan biri. Kısa bir süre önce eşinden ayrılmış anne babasının yanında kalıyordu. Deprem sırasında giriş katındaki evlerindeydiler. Ev çöktü. Yaklaşık sekiz saat göçük altında kaldılar.

Sarsıntı sırasında uyuyor muydunuz?

Uyumuyordum. Uyanıktım. Tesadüfen pencereyi kapamak için kalkmıştım. Yatağa yatacağım sırada yere kapaklandık. Somyanın altında sadece nefes alacak kadar bir boşlukta kaldık. Çocuk yanımdaydı. Onun üzerine abanmıştım. Bir süre ne yapacağımı bilemedim. Sonra bağırmaya başladım. Sesimi kimselere duyuramadım. Zaten dışarıdan gürültü-filan da gelmiyordu. Büyük bir sessizlik hâkimdi ortalığa. Ne kadar zaman geçti farkında değilim, bir süre sonra helikopter sesleri duyduk. Helikopter seslerini duyunca bir umut ışığı belirdi. Kurtarmaya geliyorlar diye düşündük. Can havliyle bağırmaya başladım.

Çocuğunuz ne durumdaydı bu arada?

O uykuyla uyanıklık arasındaydı. "Anne, bağırma n'olur, uyuyamıyorum," diye uyarıyordu. Ben de, "Bağırmazsam gelip bizi kurtaramazlar yavrum," deyince, "Tamam anneciğim, bağır," dedi. Hatta sonra bir ara kendisi de bağırmaya başladı. Bir ara bir insan sesi duyduk. "Buradan bir canlı bağırıp duruyor ama bir şey yapamıyorum," diyordu bu kişi. Onu duyunca ben can simidi gibi sarıldım. Hem bağırmaya, hem de gardroba vurmaya başladım. Gardrop üzerimizdeydi. O ağlamaklı bir sesle dolaşıyordu. "Yapabileceğim bir şey yok, burası moloz yığını, neredesiniz, nasıl çıkarabilirim? Ben ne yapayım?" diye bağırıyordu çaresizlik içinde. Ses yine kayboldu. Sesin kaybolmasına tahammül edemediğim için daha fazla, var gücümle bağırmaya başladım. Bacağım hareket etmiyordu. Gardrop mu vardı üzerinde, pek göremiyordum. Zannediyorum karşı dairede oturanların yakınları geldi. Bir delikten gün ışığını gördüm. Bu beni çok umutlandırdı. O gelenleri kendi yakınlarım sandım, onlar bağırmaya başlamışlardı, beni de kendi yakınları sandılar. Biraz onların çabası oldu. Uzun bir süre sonra yine o sesimizi ilk duyan adam geldi, deliğin önünden geçiyordu. Ayak bileklerini gördüm. Ben tarif ettim, o da bizi gördü. "Bizi kurtarabilirsiniz, oğlum yanımda ve sağ, onu kurtarın," diye yalvarmaya başladım. "Balyoz bulayım," dedi, gitti. Sonra geldi, balyozla işaret ettiğim yerden bir delik açtı. Oğlumu ona verdim, aldı, çıkardı. Sonra ben kaldım. Bacağımdan dolayı çıkmam zordu. Bir süre sonra aynı kişi yine geldi. Ben yine bağırmaya başladım. "Oğlumu çıkardığına göre, ben de buradan çıkabilirim, ne olur gel bir şeyler yap," dedim. O sırada devamlı soruyorum, yardım var mı diye. O da "Hayır yenge hiçbir şey yok, ama istersen bekleyelim yardım gelsin, bacağına zarar vermeden seni çıkaralım," dedi. Ben hiçbir şekilde beklemeyi kabul etmedim. Bir an önce çıkmak istedim. "Sen kendi imkânlarınla gel," dedim. Bunun üzerine o balyozla deliği biraz daha büyüttü. Sürüne sürüne girdi moloz yığınının içine, kendi hayatını tehlikeye attı. O içeriye girince destekledi üzerimdeki şeyleri, ben de bacağımı çıkardım ve delikten çıktık.

Oğlunuz neler olduğunu anlamış mıydı?

Evet, fark etmişti. "Anne, kurtulacak mıyız?" diye soruyordu. Olayın şaşkınlığı içindeydi. Kurtulduktan sonra da dehşete düştük. Baktım oğlum moloz yığının üzerinde oturuyor. Korkunç bir su ihtiyacı vardı. Birisi su getirdi, içtik. Ufak yangınlar vardı, bir cehennemden kurtulduk ama başka bir cehenneme girdik. Kendi aramızda bir dayanışma oldu, orada yaşayanlarla. Babamın kurtulduğunu öğrendik.

Tıbbi yardım aldınız mı?

Hayır. Zaten herkes bir telaş içindeydi. Yollar kapalıydı, hiçbir yere kıpırdayamadık. Babamın yaşadığım bir tanıdıktan duyduk. Babam geldi, yürüyerek sahile gittik. Çevrede yakınlarım arayan insanlar dolaşıyordu. Biz askeriyenin bahçesine gittik. Orada toplanılıyordu. Annemi göremediğimiz ama umudumuz vardı. Annemin kurtulacağını umuyorduk. Ama profesyonel yardım yoktu. Onu kaybettiğimizi çok sonra öğrendik. İnşaat işçileri ve yakınlarım arayanlar çabalıyordu kurtarma çalışmalarında. Beni kurtaran da bir inşaat işçisiydi. Ayağıma aldırmıyordum. İlk anda pek o kadar rahatsız etmedi. Ezilme vardı. Karargâhın orda bir arkadaşım pansuman yaptırmamı söyledi. Çadır hastaneleri kurulmuştu. Daha çok ameliyat için. Ben kendi ayağımı kendim sardım. Bu arada asker hanımları etraftaydı, durumu benden bile iyi olan altmış yaşlarında bir kadın askerleri çevirmeye çalışıyordu, "Ben albay karısıyım, sivil vatandaş değilim, benimle ilgilenin," diye bağırıyordu. Bu tür şeyler yaşadık. Sivil-asker ayrımı o ortamda bile vardı.

Sonra nasıl İstanbul'a geldiniz?

Kardeşim ve ağabeyim geldi, bizi buldular. Oğlumu o ortamda tutmak istemedim, otostopla İstanbul'daki yakınlarımızın yanına geldik. Bir günümüz de yolda geçti. Yaşadıklarını unutacağım sanmıyorum oğlumun. Yemek ve uyku düzeni bozuk, yaşadıklarım bir rüya gibi düşünüyor. Ama herhalde düzelir, zamanla iyileşir. Şimdi anlatırken yaşadıklarım bana yabancı geliyor, göçük altında yaşadıklarımız çok korkunçtu. Hayatta kalmak dışında hiçbir şey düşünemiyorduk. Şimdi ise yaşadığıma seviniyor muyum, üzülüyor muyum, bilemiyorum. Çocuğumun yaşaması bana direnç verdi, onun için çabaladım. Onun için çabalayacağım.

Gamze Deniz

Rambolar, kadınlar ve ihtiyar adam

Gençlerden biri yanımıza gelip, biz kızları biraraya topluyor. Yüzündeki ifadeden durumun ciddi ve acil olduğunu anlamamak için salak olmak lazım. Yutkunup, boğazını temizledikten sonra, bize sesleniyor. "Kızlar, biraz önce gördüklerim anlatılabilecek şeyler değil. Ben bile zor dayandım. Sizden ricam olayın dışında kalmanız.

İki caddeyi birbirinden ayıran cılız derenin kenarında oturmuş, boş gözlerle enkaza bakan bir adam. Altmış yaşlarında olmalı. Bacaklarında sürtünme ve darptan çizikler ve ezikler oluşmuş. Emekli bir subay olmalı. Enkaz altında kalan eşini bekliyor. Depremin üçüncü günü. Gözlerinde derin bir acının ve yorgunluğun izleri okunuyor. Kurtarma ekibiyle gittiğim Değirmendere Yüzbaşılar Mahallesi'nde yol boyunca bizleri nelerin beklediği düşüncesiyle heyecanlı bir yolculuk yaptık. Aramızda heyecanlı genç çocuklar vardı. Pek çoğu hayatının hikâyesini yazmaya and içmişti belki de. Rambo, kurtarıcı olmak için içleri içlerine sığmıyordu. Enkazlara dalıp, kahraman olacaklardı, medyanın ilgisini çekeceklerdi belki de. Bilmedikleri tek şey, nasıl kurtarma ve arama yapılacağıydı. Nedense insanlara akıl vermek bana düştü. Otobüste giderken aklıma gelen bir iki noktayı anlattım. Hiç birimizin deprem tecrübemiz yoktu. Oraya indiğimizde moralimiz bozulabilirdi. Nitekim öyle de oldu. Otobüsten indiğimiz anda dağıldık. Teoride söylenenlerin pratiği olmadı. Yapış yapış sıcağın boğduğu havayı daha da ağırlaştıran cesetlerin kokusu, enkazlardan yükselip adeta suratımıza çarptı. Nereye, kime, nasıl yardım edeceğimizi bilemediğimiz için bir yetkili bulacağımız umuduyla insan suratlarını taramaya başladım. Kıdemli bir asker en uygun tipti. Birkaç kişi askerin yanına gittik. Sorduk, ne yapabileceğimizi. Enkaz kaldırın dedi bize. Biz, yani enkaz mı kaldıracaktık? Taş taşıyacaktık. Ne yapalım bu yapılacaksa, yaparız ama? Herkes ölmüş müydü? Enkazın altında canlı yok muydu? Kimse bunu düşünmüyordu. İşte o anda adını bile sormaya cesaret edemediğim bu ihtiyar adamı gördüm. Sağdan soldan haberler geldi. Eşi enkazın altında üç gün yaşamıştı. Bacağına düşen kolon ciddi bir yara açmış, kendisine sürekli pansuman yapıyordu. Son ana kadar kurtarma ekibiyle konuşan kadın, arama kurtarmayı bilmeyen insanların hataları yüzünden hayatını kaybetti. Üzerlerindeki tonlarca ağırlığın altında, kurtarılmayı bekleyen niceleri gibi. Yaşamaya direnen, umudunu yitirmeden yardım gelmesini gözleyen niceleri gibi. Yüzbaşılar mahallesinde, dere kenarında bir ihtiyar. Yarım asırlık hayat arkadaşını bekliyor. Umudu tükenmiş, sadece son görevini yapmak için orada.

İlk anın şaşkınlığını atan ekip etrafa dağılıp birşeylerin ucundan tutmak istiyor. Rütbeli subay, hali hazırda çalışma olan enkaza girip yardım etmemizi istiyor. Diyorum ya, inanılması zor bir aptallık ve anlamsız çalışma hâkim ortama. Kevgirle su taşıyorlar adeta. Biz şaşkın, alem şaşkın yine de dalıyoruz enkaza. Öğrenme kadar büyük erdem yoktur. O günün sonunda öğrendiklerim bile beni ertesi günü mantıklı işler yapmaya yöneltti. Ama günlerdir orada olup da hâlâ nasıl çalışılacağını kavrayamamış insanlarla öğrenememe olgusunu buram buram tadıyorum. Enkazın üzerine onlarca insan çıkıp önce taş kaldırmaya başlıyoruz. Bütün betonlar birbirine bağlı. Bu iş için vinç gerekli. Bir hamlede hop diye kaldırsın yukarı. Bakıyoruz ki bu da olmuyor, bir süre kenara çekilip bekliyoruz. Bizim gibi memleketin dört bir tarafından gelmiş gençler kamyon kamyon yığınların başına bırakılıyor. Her bir grup kendini farklı renklerle ifade ediyor. Bir tür kimlik arayışı. Kırmızı ekip, yeşil takım, turuncular. Rambolar, İndiana Jones'lar, Terminatörler. Sanki Hollywood stüdyoları. Roller ezberde. Pırıl pırıl tulumları üzerlerinde, kazmalar ellerde. Hepsi, tarihi sil baştan yazmak istiyor. Bir kamera yönelse de iki çift laf etseler. Organizasyon bozukluğundan yakınsalar, nasıl üzüntüye gark olduklarını anlatsalar. Hepsi depremden bir kıssa çıkarmış kendine. Avareyiz avare, dolaşırız enkazda. Büyük bir ekrandan canlı yayınla felâketi izliyoruz adeta. Sürrealist yaklaşımlar arayan gençlerin 'cool' tavırlarıyla mahşer yeri şenlik alanına dönüyor. Beni depremzede yapıp da bu trendlerin eline düşürme yarabbi.

Elli kişilik ekibin kırkı erkek. Bunların hemen hepsi -beş altısı hariç- 20-25 yaş arasında. Yani bir istatistiğe göre ülkenin yüzde 80 oranında muhafazakâr ve milliyetçi olan gençleri. Bunu anlamak da zor olmuyor zaten. Konuşma biçimlerinden davranışlarına kadar ülkücü camianın incilerim döktürüyorlar. Enkazın birinin başında, elimiz götümüzde beklerken bu gençlerden biri yanımıza gelip, biz kızları biraraya topluyor. Yüzündeki ifadeden durumun ciddi ve acil olduğunu anlamamak için salak olmak lazım. Yutkunup, boğazım temizledikten sonra, bize sesleniyor. "Kızlar, biraz önce gördüklerim anlatılabilecek şeyler değil. Ben bile zor dayandım. Sizden ricam olayın dışında kalmanız. Gördüklerinizden çok etkilenebilirsiniz." Ha, şimdi ilginç bir durum var yani. Kadınlar kenara. Ölümün yüzünü görmemeliler. Erkekler onları bu çirkinlikten uzaklaştırmalı. Süs çiçekleri. Bu akılları bu adamlara kim öğretiyor? Depremin ilk gününden beri televizyonda görüyorum. Kadınlar sadece ağlıyor ve kenarda duruyorlar. Hiçbir kadın olaya girmiyor, taş taşımıyor, enkaza girmiyor, işin ucundan tutmuyor. Kimisi etrafa dağılan eşyalarını topluyor, kimi kenarda oturup enkaza bakıyor. Acılı, birilerini kaybetmiş insanları kastetmiyorum. Bilfiil yardımcı olacaklar, enkazı kazacak olanlar kastettiğim. Kadınlar kendilerine öğretilmiş olanları iyi bellemişler.

Çalışma yapılan enkazların başından ayrılıp, etrafta dokunulmamış yıkıntılarda keşif yapmaya çıkıyoruz. Hiç kimse aslında doğru dürüst bir şey yapamıyor. İğneyle kuyu kazılıyor çünkü. Vücudunun yarısı dışarıda bir ceset dahi çıkarılamıyor. Çünkü kimse olayı bilmiyor. Kepçeler, hurra deyip enkaza dalıyor. Bir mühendis yapılan işlere kızıyor. Enkaz kaldırmaya çalışan insanların da hayatı tehlikeye atılmış durumda. Her kafadan bir ses. Beynim yoruluyor. Mekâna alıştım. Sadece -olaya- yabancılar canımı sıkıyor. Keşif yaparken, henüz kendine bir renk yaratmamış ekibi hiç dokunulmamış bir enkaza çağırıyorum. (Otobüste dönerken, güvenlik görevlisi olarak çalışan genç herkese ertesi gün mutlaka siyah tişört giyerek gelmelerini söylüyor.) Üzerinden ceset çıkarıldığı ayan beyan ortada olan yatağın arkasından kokular geliyor. Çorum'da öğretmenlik yapan adam ve birileri daha dalıyorlar, yatak uzun uğraşlardan sonra çıkarılıyor. Burası yatak odası olmalı. Meraklılardan biri adamın pantolonunu alıyor, ceplerini karıştırıyor. Beşbinlikler çıkıyor cebinden. Bir cüzdan çeşitli kimliklerle dolu; araç ruhsatı, ehliyet vs. Arsız bir merak var enkazcıların yüzünde. Sinirlerime hâkim olamıyorum. Birisi ölen kişinin suratını beynine kazımak istercesine dikkatle çıkan kimlikteki fotoğrafa bakıyor. Kilitli bir kutu çıkıyor. Biri atlıyor, "Tabanca olmalı, açın." Aynı yerde bulunan bir tomar anahtarlardan biriyle, bir şey söylemeye fırsat kalmadan kutu açılıyor. Tabanca ve mermiler çıkarılıyor. Bağrış çağrış tekrar kutusuna koyuyorlar. Arsız bir merak kol geziyor enkazların arasında. Evlerine gidince dramatikleştirilecek öykülerin karakterlerinin yaşamları didik didik ediliyor. Leş yiyiciler gibi ellerine aldıkları her bir maddeyi inceleyen arama kurtarmacılar fütursuzca enkazdan mal çıkarmaya çalışıyorlar. Bu insanları durdurmak neredeyse imkânsız. Başka biri bir torba içerisindeki kürkü kenara koyuyor. Diğerinin gözleri açılıyor. Diğeri ...artık söylemeyeceğim. Midem bulanıyor bu insanlardan.

Bütün bunları yaşadıktan sonra bu yazıyı yazmak, ahkâm kesmek, rakamlarla felâketin boyutlarını anlatmak, acılı insanların yaşamlarından kesitler sunmak o kadar anlamsız ki. Orada yaşananları ancak yaşayanlar anlayabilir.

Hülya Koç

Umut vardı!

Hülya Koç'un deprem bölgesindeki izlenimleri deprem sonrası yaşanan çok katmanlı, çok boyutlu sürecin yalnızca bir veçhesi. Bunun yanında, koşup gelen gönüllülerle, yuva-kreş örgütleyen kadınlarla, yeraltının hışmına alışmış madencilerle, ülkeler arasındaki sınırları geçici olarak da olsa yıkan yabancı kurtarma ekipleriyle, üçer-beşer kişilik arkadaş grupları halinde sökün eden gençlerle, kendi gelemese bile varım yoğunu paylaşmaya hazır ayakkabı boyacıları, emekliler, her kesimden dar gelirli insanlarla bambaşka bir veçhesi de vardı deprem sonrasının. Paylaşmanın, birlikte örgütlenebilmenin vaad ettiği umut vardı.

Haşki Emre

Enkaz'dan sonra...

"Enkaz altında insanlar var..." Hep birlikte bu sözü söyledik, hep birlikte bunun psikolojisini yaşadık. İçerdekiler ve dışardaki her açıdan tam bir eşitlik söz konusuydu. Ta ki enkazdan çıkana dek. Eğer söz konusu insan kadınsa bir hareketlilik başlıyor, önce büyükçe bez parçaları ya da elbiseler, insanların üzerindeki giysiler perde yapılıp, korunaya alınıyor, üzeri örtülüyor. Hastanelerde, kurulan derme çatma kamplarda yaşama şansını yakalayanlar evlerinde kadınlara hangi işlerin düştüğünü iyi bilirler...

Felâket, matem bitmedi

Geçen haftasonu yardım kervanına ben de katıldım. Sakarya kocaman bir matem evi. İnsanlar nazik ve içten. Her taraf yardıma koşan gönüllülerle dolu. Beni etkileyen birkaç izlenimimi sizinle paylaşmak istedim:

• Ayşe nikâhlısı ile birlikte geldi. Eylül'de evleneceklermiş ama deprem bölgesi dışında oturan nişanlı beklemek istemiyor, "Gidelim," diyor. Ayşe, "Ben ailemi bu bölgede bırakamam," diyor. Lafından bile suçluluk duyarak. Nikâhlı koca sert bir biçimde, "Ben ne dersem o olur. Ne de olsa ben senin kocanım, benim dediğim olur," diye ısrar ediyor.

• Saatlerce göçük altında kaldıktan sonra ölümün eşiğinden dönen genç bir kız, sonda takılırken panik halinde itiraz ediyor, "Ben bakireyim, sakın bozmayın."

• Fatma kırk beş yaşında, on dört yıllık dul bir kadın, üçü kız dört çocuğunu temizlik işçiliği yaparak büyütmüş. Evi yıkılmamış. Annesi ve babasının fakir aylığı var. Onların evi yıkılmış. Bunamış olan annesini sakinleştirmek için ilaç almaya geldi. "Ev üç oda, bir odada da gelin kalıyor. Erkek kardeşim yok, anne ve babama bakmak bana düşer. Allah da rızklarını verir." Anne söze karışıyor, "Kocası da yok, nasıl bakacak bilmem ki?" Aslında Fatma yıl-

lardır ev çekip çevirmenin verdiği bir güvenle konuşuyor.

• Zehra, deprem günü iki çocuğunu ve kız kardeşini kaybetmiş. Kendisinin iki ayağı kırılmış. Köydeki eski evlerinin önündeki çadır büyük, temiz ve muntazam. Orada ziyaret ettim onu. Kadın erkek oturuyorlardı. Ailenin kilit kişilerinden görünen yenge açıkladı: "Biz aileden on bir kişi kaybettik, ama hepsini gömebildik." Ayakları alçıda olan ve yürüyemeyen Zehra bana çay ikram etmek istiyor ve ziyaretime teşekkür ediyor. O teşekkür ederken ben kendimi daha da fena hissediyorum.

• 50'li yıllarda eski Yugoslavya'dan göç eden, seksenlerinde, düşleri kalmamış nine, "Oradan bizi kovdular. Hiçbir şeyimiz olmadan Adapazarı'na geldik. Tam yerleşirken bir deprem oldu. Yeniden ev yaptık. Şimdi yine bir şeyimiz kalmadı. Geldiğim gibiyim," diyor. Nine heyecan içinde konuşmasını bağırarak ve Boşnakça sürdürürken, çaresiz bir kaygı giderici ilaç veriyorum. "Bunu al, uykun toparlanır," diyerek.

• Sahra hastanesi çadır bile değil, naylonlarla ayrılmış bölgelerden biri kadın doğum bölümü ve bu bölüme kadınlar geliyor. İlk muayenede, rahim ağzı 5-6 santim açılmış deniyor ve bir iki saat içinde doğum oluyor. Doğum sırasında bağıran kadın pek yok. Bir iki düşük tonda çığlık o kadar. Ziyarete gittiğimde doğum sonrası kadınları bulamadım. Acaba bebek ve anneler bu yağmurda nerede yatıyor!

Bir ruh sağlığı uzmanı gözüyle baktığımda şunları düşündüm: Felâket, matem yaşandı ama bitmedi. Deprem mağdurlarının evleriyle, bedensel sağlıklarıyla birlikte, güvenli bir dünyada yaşıyor olma ve zorda kalmca destek alabilme beklentileri de yok oldu. Deprem mağdurlarına hızlı bir destek sistemi, barınak, yemek vb. temel gereksinimlerin sağlanması, onları salt sefalet ve fiziksel hastalıklardan değil, uzayan, ağır ruhsal sorunların gelişmesinden de koruyabilir.

Evet deprem bölgesinde çok kişi var. Bu kişiler birşeyler yapmaya çalışıyor. Ama eşgüdümlü çalışma yok. Malzemeler ve giden emek müsrifçe ziyan oluyor. Ayrıca, bu bir balayı safhası; acaba bir veya iki ay sonra buraya yeniden gelebilecek miyiz. Umarım, "Bu durumda nasıl da temiz, düzgün kravat takabilmiş, ne kadar da bürokrat!" diye düşündüğüm beyler dışında, sivil girişimler, kısa zamanda daha örgütlü ve etkin bir biçimde çalışmalarını sürdürür.

Prof. Dr. Şahika Yüksel

Suç duyurusu şart

İstanbul Barosu, deprem sonrasında öncelikli olarak yapılması gereken çahşmaları başlattı. Enkazın kaldırılması sırasında delillerin kaybolmasının önüne geçilmesinin sağlanması, afetten zarar görenlerin hasarının, sorumlularının, kanıtlarının tesbiti ve sorumlularının cezalandırılması ve bu yönde gerekli ihtiyati tedbir kararlarının alınması, adli müzaharet müessesesinin işletilmesinin sağlanmasma çalışılacak. Gönüllü avukatlardan oluşturulan ekipler önümüzdeki 15 gün boyunca gerekli tespit ve suç duyurularının yapılabilmesi için çalışacaklar. Depremden zarar görenler adli yardım müessesesinden yararlandırılacakları için hiçbir ücret ödemeyecekler.

İstanbul Barosu, Tel: (0 212) 251 63 25-26.
Faks: (0212) 293 89 60.

Hakkı Emre

Pencereler ve perdeler

Pencereler özgürlüktür. En çok da perdeleriyle evin en kadınsı ayrıntısıdır... Yıkılan evlerden geriye perdeler kalmış... Ağır beton blokların sessizliğinin, ezilmiş bedenlerin kıpırtısızlığının inadına ucuşup duran, hâlâ kornişinde asılı, tavandan düşmemiş bile...

Yazıya "Pencereler" diye başlamıştım. Pencereler. Kadınlara mahsus mahallerden biri. Sokağı seyretme, düş kurma, bekleme, yanılsama ve bohçayı kaptığı gibi kaçma mekânları... Ümit, sevinç, kalp çarpıntısı, kavuşma (ya da hepsinin tam tersi) anlarının, kadın hayatlarının nostaljik çerçevesi. Dali'nin tablosundaki pencereye dayanmış çapkın duruşlu genç kadının, Eugenie Grandet'nin ya da Rapunzel'in pencere oyunlarının, özgürlüğün ya da tutsaklığın yansımaları. Tutsaklık, asıl kapılarda başlıyor. Pencereler özgürlük. Bir evin kapısı var, penceresi yoksa, o ev olsa olsa bir tutukevidir. Kapılar tek olabilir ama pencereler sayısız olmalı... Kapılar manzarasızdır, ufuksuzdur, topu topu bir sestir, pencere ise renkli bir tablodur, sonsuzdur, ışıktır. Çerçevesiyle, cam içiyle, camgüzelleriyle, en çok da perdesiyle evin en kadınsı ayrıntısıdır. Kapılarsa; sürgüsüyle, tokmağıyla, kilidiyle... Kapılar erkektirler, pencereler dişi.

Erkekler (tıpkı aynalara bakmayı da bilmedikleri gibi) pencereden bakmayı bilmezler. Çünkü kendilerine yakıştıramazlar. Kadınlar ise ikisine de dosttur... Pencereleri siler, parlatır, süsler, önüne sedir ya da fiskos takımı koyar, çok işlevli hale getirir ve tam kapasite kullanırlar bu dış dünyaya açılan ekranı. Bir pencerenin görüş (ya da görünme) açısından günlük en az bir haber, yeni bir yüz, bir olay, bir sürü olasılık çıkar. Dedikodu ya da fal malzemeleri... Bu açıdan pencere önlerine yatak, üçlü koltuk, konsol vs. koymak yazıktır, günahtır...

Bütün kadınlar gibi ben de pencereleri severim, elimden gelse derin pencere içleri yaptırır, özel alanım ilan eder, hayatımın yarısını oralara taşırdım. Suyumu, bardağımı, kitabımı, açılmamış mektuplarımı, mavi Kütahya güvercinimi, küllüğümü, lambamı, sözlüğümü, gözlüğümü, kalemliğimi, küçük radyomu, elişimi... Doğramalarla tavan arasındaki yere de raf yapardım, herkesle paylaşmayacağım eşyalarımı dizerdim. Pasaklı komşumuz gibi perdeye dikiş iğneleri bile takardım. Bizim ailenin kadınları da zaten hepsi birer perde virtüözü olarak pencereler ve perdeleriyle özel ve karakteristik ilişkiler içinde olmuşlardır. Perdelerini kendileri seçer (bütün kadınlar gibi...) ya da örerler, sık sık yıkayıp ütüleyip asmaktan neredeyse oruç tutmak kadar ruhani haz alırlar. Anneanneme göre evin kadınının kadınlığı perdelerin duruşundan anlaşılırdı. Babaannem de onun gibiydi, bir takıntı halinde oturduğu yerden kalkıp kalkıp perdelerin pililerini düzeltirdi. Büyük teyzem eve girer girmez perdeleri, pencereleri sonuna kadar açar, halamsa daha hava kararmadan her yeri kapatıp öyle otururdu (...ki bu genellikle erkek davranışıdır.) Yengem için tüller daima kapalı, kumaşlar iki yanda kurdelelerle pirinç tutacaklara bağlanmış olursa perde, perde gibi olurdu. Pasaklı komşumuz içinse, en "güzel" perde duruşu, ucuna kocaman bir düğüm atılıp top gibi sallanan perdelerdi. En güzelini annem yaptı, üç çocuğuna da elleriyle birer perde ördü... Penceremdeki bağbozumu şenlikleri desenli sanat eserini açmaya kapamaya kıyamıyorum... Bütün perdeler güzeldir ama benim pencere aşkıma en çok uyanı el örgüsü perdeler... Bir patiskanın ucunda, incecik bir "su" gibi olsalar bile.

Bir dekorasyon dergisinde ünlü bir kadının, yaşamını simgeleyen fotoğraflarla kapladığı eski bir konsol aynasını görmüştüm, adına "Yaşam Pencerem" demiş. Böyle bir pencereden insan (kendine) bakabilir ve bir(çok) şeyler görebilir... Belki böyle bir "pencere"nin hemen yanında da gerçek pencereden dışarı bakıp dağlar, ağaçlar, deniz, çocuk bahçeleri hatta çatıları bile görmek iyi gelebilir insana. Bir pencere yetmez demiştim, bir çok penceremiz olmalı ki... Beklediğimiz bu pencereden gelmediyse, öbür cama... Belki de "cam cama"dır, kim bilir?

Ama... pencereler her zaman böyle hoş perde oyunlarını ya da ışığı, güneşi, yağmuru yansıtmıyor... Bazen de açık camlardan dışarıya sessiz bir çığlık, bir gölge, bir yıkım çıkıyor. Deprem oluyor, tam da pencerelerde başlayıp biten aşkları anlatmak üzereyken. Gece kadar uzun ve korkunç gürültülerle yer yarılıyor, insanlar bu boşluklarda kadın, erkek, genç, yaşlı, bebek, sıralı sırasız demeden öyle bir kaybolup gidiyorlar ki... Onlarla birlikte evlerin bedeni de cansız kalıyor. Artık, pencerelerin bakanı, perdelerin açıp kapayanı kalmıyor, canlar ölüyor... Tek canlı, ağır beton blokların sessizliğinin, ezilmiş bedenlerin kıpırtısızhğımn inadına uçuşup duran, hâlâ kornişinde asılı duran perdeler... Vaktiyle özenilmiş seçilmiş, nelere tanıklık etmiş. Hikâyelerini anlatmanın, onlara anlamlar yüklemenin keyfi, yerini acılara bırakıyor... Hayat size, çökmüş duvarlarda artık pencere diyemeyeceğiniz kadar soğuk, anlamsız, boş çerçevelerde uçuşup duran perdelere bu kez de ölümün farklı anlamlarını yazdırıyor!

Suna Karaküçük

Arkadaşımız

Ağustos 1989'dan bu yana tam on yıl olmuş seninle tanışıklığımız. Kısa sürede tanışıklığın ötesine geçen yoğun bir dostluğu yaşadık. On yıl çok değil ki aslında, kalkıp da Değirmendere ye tatile gitmeseydin... Birlikte çalışmanın, oturup konuşmaıun tadını sürdürebilirdik. Daha çok erkendi, yapacağımız şeyler vardı unuttun mu? Bir dil oluşturmaya çabalıyorduk, edebiyatta kadın dilini... Yazdıkların, çevirdiklerin çoğalacaktı. Beni "Yaz!" diye dürtüklemeye devam edecektin. Şimdi ben nasıl yazarım sen olmadan?

Sokak Dergisi serüvenine birlikte başladığımızda belliydi dostluğumuzun o zaman dilimi ve o mekânla sınırlı olmayacağı. Ama noktayı sen koydım. Şimdi beni teşvik eden sesin kulaklarıma ulaşmasa da kafamın içinde olacak hep. Seni sevenler, seni unutmayarak, seni anarak yaşatacaklar. Sana güle güle demek istemiyorum. Sevdiğin, senin için çok değerli olan o üç kadınla; babaannen ve

Meclis'in sorunu etek boyu

"Bu güzeller hangi bağın gülleri. Bir tanışalım..."
"Kuliste otururken donları görünüyor. Milletvekillerine yarenlik yapıyorlar."
MHP'li TBMM İdare Amiri, aynı Ahmet Çakar kadın gazeteciler için söylüyor bunları, her ikisini de...
Görev başına gelir gelmez, ilk icraatı Meclis Başkanı'ndan habersiz bir genelge yayınlayarak Meclis'teki sekreterlerin etek boylarını teftiş etmek olan Yırtmaç Amiri Ahmet Çakar...
TBMM'de görev yapan *Star Gazetesi* muhabiri Nuray Başaran'ın eteği geceyarısına doğru nedense gözüne batıyor Ahmet Çakar'ın. Halkla İlişkiler görevlilerine talimat veriliyor "Salondan çıkarılsın," diye. Belli ki Ahmet Çakar dikkatini toplayamıyor, "memleket sorunları"na eğilemiyor, kadınlardan başlayarak herkesi tek tip elbiselerle nizama sokma projesine bir türlü kafasını veremiyor...
Ertesi gün Meclis'e gelen kadın gazetecilere görevliler şöyle diyor: "Kısa eteklileri içeri almamamız talimatı verildi."
MHP eskisi gibi değil, ön yargılı olmayın, MHP imaj değiştiriyor!
"Siz bizim kadın milletvekillerimizin başını açtırdınız, biz de kadın gazetecilerin etek boyunu uzatacağız."
"Ben size kendimi tanıtmasını bilirim. Hepinizin dilini kopartırım."
MHP'yi "tanımamakta" hâlâ ısrar edenlere kolay gelsin. Kadın düşmanlarının, dilimizi hem dün hem de bugün kopartmak için can atanların, Yunan kanı istemeyenlerin "yeni imaj"mı enkazdan kurtarmayı başarabilecekler mi bakalım.
Bu sayfalarda türbanın yasaklanmasına, kadınların ne giyeceklerinin devlet ve erkekler tarafından belirlenmesine hep karşı çıkıldı. Türbanlı kadınlara sormak istiyoruz: Sizin türban takmanızı mini etekliler mi engelledi? Ahmet Çakar'a söyleyecek hiçbir sözünüz yok mu?

Nesrin Arman'ı yitirdik

iki halanla ebedi bir tatildesin ve ben bu tatilin senin için çok güzel olduğunu düşünmek istiyorum. Sonbaharda Bodrum'a gelme sözünü tutmayışını ancak böyle affedebilirim.
17 Ağustos 1999'daki depremin aramızdan aldığı Nesrin Arman, *Pazartesi* ile de ilişki içinde olan gazeteci-çevirmen ve yazar bir arkadaşımızdı. Değirmendere eski belediye başkanlarından Mustafa Arman'm torunu olan Nesrin, deprem gecesi Değirmendere Belediye Oteli'nde babaannesi ve halalarıyla birlikteydi. Nesrin'in kırk altı yıllık yaşamında İngilizce'den Türkçe'ye kazandırdığı 40'a yakın kitabın arasında *Kadın Gözüyle Fahişeliğin Tarihi* ve *Viva Meksika* gibi önemli yapıtlar da var. *Sokak Dergisi* ve *Cumhuriyet Dergi*'de gazetecilik deneyimi kazanan Nesrin, çok sayıda Barbara Cartland romanını da Türkçe'ye çevirmişti. Edebiyat dünyasıyla yakın ilişki içinde olan Nesrin Arman'ı çok özleyeceğiz.

Füsun Özlen

2000 yılında sempozyum

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 12-14 Nisan 2000'de kuruluşunun 10. yılını kutluyor. Bu kutlama çerçevesinde Boğaziçi Üniversitesi ile birlikte, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Boğaziçi Üniversitesi'nde "Türkiye'de Kadının Yüz Yılı" başlıklı uluslararası bir sempozyum düzenleyecek olan Vakıf bir el ilanı hazırladı. İlanda şunlar yeralıyor: "Sempozyum, kadın çalışmaları çerçevesinde yüz yılın kadınlar açısından değerlendirilmesini amaçlıyor. Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda gerekse de Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan kadınların bu yüz yıl içinde değişimde, dönüşümde oynadıkları rol ve katkıları, bireysel ve örgütsel mücadele biçimleri ve başarıları kimlik arayışları çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca, kadınların toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanlardaki durumları, konumları, çalışma hayatı, edebiyat, siyaset, iç ve dış göç, eğitim gibi çeşitli düzey ve bağlamlarda irdelenecektir. Sempozyumda yer alıp bildiri vermek isteyenler, bildiri özetlerini 30 Ekim 1999 tarihine kadar aşağıdaki adrese gönderebilirler.
Yard. Doç. Dr. Işıl Baş, Boğaziçi Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Bebek, İstanbul, 80815.
Tel: 0212.263 15 40 (1606)
Fax: 0212.287 24 70.
E-mail: isil@boun.edu.tr

Kendini savunma kursu

Mor Çatı kadınların kendilerini savunabilmeleri için 4-5 Eylül tarihlerinde Wen do kursu düzenliyor.
Kadınların cinsel tacize, tecavüze ve diğer saldırılara karşı kendilerini koruyabilmeleri, savunabilmeleri için özel olarak geliştirilmiş olan Wen do bir kavga sporu değil. Jimnastik hareketlerini, oyunları, farklı nefes alma yöntemlerini, rol oyunlarını, kısacası değişik yöntem ve teknikleri kapsıyor. Mor Çatı'nın düzenlediği kurs on sekiz yaşından büyük bütün kadınlara açık ve kurs ücreti 10 milyon olarak belirlenmiş. Cumartesi ve pazar günleri, 11.00-18.00 saatleri arasında, Karaköy'deki Sabancı Üniversitesi'nin 4. katında gerçekleştirilecek olan bu kursa katılmak ve daha fazla bilgi almak istiyorsanız, 0212.248 16 80 no'lu telefondan Mor Çatı'yı arayabilirsiniz.

Çocuklara bir nefes

Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı deprem bölgesindeki çocuklar için çadır kentlerde birimler kuruyor. Ilk birimi Körfez Çamlıtepe çadır kentinde kuran vakıf, çocukların iki üç saat de olsa oyun oynamalarına, el işleri yapmalarına ve düzenli beslenmelerine olanak sağlıyor. Çadır kentlerde yaşayan ailelere, kadınlara hijyen ve beslenme konusunda da hem bilgi, hem destek veriyor.
Vakıf, diğer çadır kentlerde de bu çalışmayı yaygınlaştırmak için Çocuklara Özgürlük Derneği, Çapa Çocuk Sağlığı Merkezi, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ve bazı gruplarla görüşüyor. Katkı yapmak isteyenler, 0212.249 07 00'ı arayabilirler.

kadın barış hareketi üzerine notlar

bu barış günü'nü diğerlerinden biraz farklı bir biçimde karşılıyoruz. milliyetçiliğin şahikaya vardığı bir yıl bu ama bu ayı damgasını vuran marmara yi yerle bir eden deprem oluyor. bu münasebetle devletin foyası ortaya çıkıyor, baskıdan başka hiçbir işe yaramadığı teşhir oluyor, gerçek bebek katillerinin kar ve rant peşinde koşanlar olduğu böylece açıklığa kavuşuyor.

bu sayfalarımızda bir yazısını yayınladığımız lepa mladjenovic milliyetçilikle ulus devletin bağlantısını açık biçimde vurguluyor. savaşa, dolayısıyla milliyetçiliğe ihtiyacı olanlar var; silah tüccarları, ordu yöneticileri, politikacılar, güçlü ülkeler... kadınların ve yoksulların savaşa ihtiyaçlarının olmadığını söylemeye gerek var mı? kadmlar içinde yer almadıkları, karar vermedikleri, savaşmadıkları savaşlarda can veriyorlar, yerlerinden, yurtlarından oluyorlar, tacize, tecavüze uğruyorlar. o yüzden barış, uzun zamandır kadınların mücadelesinin bir parçası.

kadm barış mücadelesi neredeyse yüzyılın başından beri çeşitli mecralarda akıyor. feministler, politika yapma biçimlerindeki farkı barış hareketine de taşıyorlar.

kadınlar, bazen bütün dünya üzerinde, bazen kendi yaşadıkları coğrafyada savaşa karşı çıkmak ve savaş mağduru kadınların yaralarını sarmak, onlarla dayanışmak için çabalıyorlar. çünkü feminist politika tek tek kadınlarla dayanışmayı da kadınların özneline müdahale etmeyi de içeriyor.

sandra'yla istanbul'da konuşuyoruz. bilgi üniversitesi'nin bir projesi için buraya gelmiş. henüz yirmi iki yaşında, belgrad'da yaşıyor. hem siyahlı kadınlar grubundan hem de cinsel şiddete karşı bağımsız kadın merkezi'nde danışmanlık yapıyor. parlak yeşil bir tulumu ve bir sürü küpesi var; koyu sarı saçlarında iyi bir berberin elinden çıktığı belli olan röfleler. merakım nezaketimi yeniyor, "çok iyi, çok mutlu görünüyorsun," diyorum. "tabii," diyor. "ben mutlu bir kadınım. çalışıyorum, mücadele ediyorum." sandra geçtiğimiz ayları kadınlarla dayanışma içinde geçirmiş. çalışmalarını anlatıyor. hepsi heyecan verici, birçok kadına faydası olan, onları ayakta tutan faaliyetler. "feminist bir kadın olarak ülke politikalarında etkili olabilmek konusunda ne düşünüyorsun?" diye soruyorum; sandra'da çaresizlikle başını sallıyor. "hiç sanmıyorum," diyor. "kimse sözümüzü dinlemez."

bu konunun feminist politikalarımız açısından önemli olduğunu düşünüyorum. kadınlarla dayanışmak, kadınların yaralarını sarmak önemli. ama savaş kararları alınan yerlere etki yapmak, barışı sağlamak için yapılması gereken çalışma farklı. kadmlar hatta feministler bir siyasal güç, bir siyasal özne olarak örgütlenmedikçe bunu gerçekleştirmek bana güç görünüyor. bunu gerçekleştirmeden de savaş karşıtı politikalarımız açıkça eksik kalıyor. dünyanın bugünkü konjonktüründe, tek kutuplu yeryüzünde ülkelerarası ilişkilerde, politikalarda etkili olmak belki çok güç. ama olup bitenin tahlili ve teşhiri, varolan güçlerin değerlendirilmesi benzeri adımlar kadınların harcı ya da vazifesi değil mi?

çocuklarımızın canı için!

ama bizim eksik bıraktığımız tarafın hemen doldurulduğunu görüyoruz. kadınlar özellikle de annelik üzerinden çeşitli güçlerce örgütleniyorlar ve genellikle savaş çığırtkanlığına alet ediliyorlar. bizler, örgütlenmiş bütün kadınları dikkatle takip etmekle beraber kendi bağımsız kadın barış politikamızı ortaya koymak ve onun etrafında örgütlenmek zorundayız. çünkü çeşitli sebeplerle devlet politikalarına teslim olmayan kadmlar, kendilerine verilmiş en kutsal toplumsal görev olan annelik ve onun türevleriyle ilişkilendiriliveriyorlar. tıpkı çocuklarımızın intikamını almak için apo'nun başım almaya çağırılmamız gibi, çocuklarımızın kanı akmasın diye de politika yapmamız bekleniyor. ya da bütün toplumun müşfik anneleri olup savaşın yaralarını sarmamız. her zaman yaptığımız gibi, kendimizi bir kenara koyarak. kendi çıkarımız, kendi tarafımız diye bir şeyi tanımlayarak. buna karşı biz feministlerin kadınların tarafını, kadınların çıkarlarını ve bütün bunlarm bir bileşkesi olan kadın politikasını kurmamız gerekiyor. yoksa biz feministlerin çok çeşitli ve farklı kudrette güçlerin politikalarının nesnesi ve parçası olmamız, en azından başka kadmlarm bu politikaların etki alanına girmelerine göz yummamız kaçınılmaz.

ülkemizde uzun zamandır adı konmamış bir savaş sürüyor. bu savaşın kadınların özgürleşmesi ve örgütlenmesi açısından yarattığı çeşitli imkânlar var. feministlerin bu imkânları göz ardı etmeleri müm-

o da mı bize kaldı!

filiz karakuş arkadaşımın insan hakları derneği'nin düzenleyicisi olduğu kadın barış platformu'yla ilgili değerlendirmesinde özellikle feministlere yönelik bazı haksızlıklar olduğunu düşünüyorum.

barış anneleri, seslerini duyurmak için çırpınırken, kapı kapı dolaşırken ve başka birçok süreçte yanlarında feministler oldu. hatta bazı feminist gruplar kürt kadınlarla dayanışmayı faaliyetlerinin temeline koyuyorlar. onlara katılmamakla birlikte çabalarının böyle göz ardı edilmesine gönlüm razı olmuyor.

ama benim esas yadırgadığım filiz'in barış anneleri ve asker anneleri arasında köprü oluşturmak konusunda feministlere yüklediği görev. aynen şöyle demiş: "Çünkü bu köprüyü oluşturacak olan Türk solcuları ve feministlerinin önüne koyduğu böyle bir hedef yok, böyle bir hedef varsa da görünmüyor..."

türk solcularının da asker ailelerine yönelik bir politikaları olmasının, mhp'nin kendi yanma çektiği bu kesimleri en azından tarafsızlaştırmak açısından önemli olduğu ortada. o yüzden eğer asker ve gerilla ailelerine yönelik bir politika önerilecekse bunun feministlerin değil solcuların vazifesi olması gerekir. ama feministlerin annelik üzerinden politika yapmalarının doğru olmadığım düşünüyorum.

kün değil; halklarıyla birlikte hareketlenmiş kadınların cinsiyetleri temelinde özgürleşmeye duydukları ihtiyaçla bir temas kurabilmeleri gerekmekte. öte yandan, bugün herkesin talebi haline gelen barışa kadınların her zamankinden daha fazla ihtiyacı var. biz feministlerin bağımsız barış çağrımızı yapmamız ise, diğer kadın barış güçleriyle yan yana gelebilmemiz için birçok fırsat yaratacak. o yüzden, bulunduğumuz bütün platformlarda kadınların barış ihtiyacını feminist bakış açısıyla tekrar tekrar gerekçelendirmemiz, her şart altında kendi bağımsız sözümüzü ve eylemimizi örgütlememiz gerekiyor. bundan başkalarıyla söz ve eylem birliği yapmamayı kastetmiyorum tabii ki. ancak feministlerin kendi sözlerini vurgulamaya ihtiyaçları büyük. başka güçlerle yanyana gelmenin yanında gücü ne olursa olsun kendi çağrılarımızı ve kendi eylemlerimizi örgütleyebiliriz. eylül ayının hepimiz için bunlar üzerine düşündüğümüz ve bu yönde çalıştığımız bir zaman dilimi olmasını ümit ediyorum.

ayşe düzkan

"Kendimiz kadar ötekine de bakmak"

Lepa Mladienovic Belgrad'da yaşaya bir femi ist. Haziran ayı içinde Güney Afrika'da yapıla Savaştan Sonra Kadınlar Konferansı na davet edilmiş ancak vize alamamış. "İnsa faşist bir devlette yaşadığında böyle bir şey normal," diyor. Aşağıdaki yazıyı söz konusu konferansa göndermiş.

Belgrad'da **Savaşa Karşı Siyahlı Kadınlar**'dan, savaşa ve erkek şiddetine maruz kalan kadınlara feminist danışmanlık yapanlardan biri olarak dokuz yıl boyunca yürüttüğümüz savaş karşıtı faaliyet hakkında kısa birkaç noktaya değinmek istiyorum.

1. Yapılanmada ısrar etmek

Yugoslavya'da savaş insanlar birbirlerinden nefret ettikleri için değil, nefret devletler tarafından üretildiği için başladı. Tıpkı ırkçılık kavramı gibi milliyetçilik de bir yapılanmadır. Irkı yapılandıran ırkçılıktır. Nasıl kadınlara karşı nefret kadınların ikinci derecede kalmalarını sağlıyorsa, etnik öteki'ne duyulan nefret de milliyetçiliği yapılandırır.

Bizim için Yapılanmacılığın First Lady'si diyebileceğimiz Simone de Beauvoir'ı takip etmek her zaman önemli olmuştur; çalışmalarımızda şu konuda ısrar ederiz: milliyetçilik kan ve topraktan değil devlet gücünden kaynaklanır. Kadınlara karşı nefreti kadının bedeni değil, patriyarkal düzen doğurur, ırkçılık insanın derisinin renginde değildir. Bu tezin onbin soruya yol açtığını biliyorum ama uluslararası feminist direnişin parçası olan bizler buna inanıyoruz.

2. Cinsiyet savaşa karşı çıkmaya yetmez

Kadınları duygusallaştırmak barış hareketlerinin hep yaptığı bir şey olmuştur. Sık sık kadınların barışın koruyucuları ve hayat kurtarıcılar olduklarını duyarız. Anneler birçok savaşta savaş-karşıtı unsurlar olarak gösterilmişlerdir. Bizler eski Yugoslavya'da bir toplumsal cinsiyet olarak anneliğin bir direniş gücü olarak yeterli olmadığını gördük. 1991'den itibaren, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna Hersek'de anneleri sık sık oğullarının hayatım talep etme iddiasıyla öne çıktılar. Çoğu zaman şu oldu: Anneler oğullarının hayatlarını talep etmek ve protestoda bulunmak üzere ne zaman örgütlenseler ordu şefleri hemen sahneye çıkıp baba diliyle cevap verdiler. Generaller onları aime dilinin erişemeyeceği şeyler olduğuna ve devlet ve ordunun onların asla anlayamayacağı sırlara sahip olduğuna ve annelerin görevlerinin önce ulusa, devlete ve ancak ondan sonra oğullarına karşı olduğuna ikna etmeye çalıştılar. Bu durumda iki taraf da o biyolojik roller denen şeyin sınırları içinde kalıyor ve erkekler daima kazanıyor. Kadınların sokağa çıkma cesareti ya küçümseniyor ya da yüceltiliyor. Annelik rolünde olan kadınlar direnişleriyle ilgili açık bir politik tutum geliştirmezlerse yalnızca anne olmak devletin savaş mantığına muhalefete yetmiyor ve aksine Hırvatistan ve Sırbistan örneklerinde bunların birçoğu aynı ordu babaları tarafından ulusu savunma amacıyla kullanıldılar.

3. Kendine baktığın gibi başkalarına da bakmak

Eski Yugoslavya'daki biz feministlerin bütün savaş zamanlarında en önemli amaçlarımızdan birisi savaş bölgesinin öteki tarafındaki kadınlara ulaşmak ve onlarla iletişim kurmaktı; bu yapılmak istendiğinde bizim için şunları tartışmak büyük önem taşır:

Kurbanın konumu

Korku, başka kadınlardan, bomba seslerinden, devlet haberlerinden sokaklardaki karanlıktan kaynaklanan gündelik sıradan bir duygu halini aldığında kurban rolüne karşı nasıl direnebilirim? Ötekinin acı çektiğine ilişkin hafızamı silen korkuyu nasıl alt edebilirim? İnsanın travma geçirirken kendisinden başkasını düşünmemesi travmanın ilkesi değil mi? O anda NATO bombardımanını bir araç olarak kullanan Sırp devleti beni her türlü kurbandan daha büyük bir kurban olarak yapılandırmaya çalışmıyor mu? Neden? Rejim öldürmetemizleme planlarını uygulasın diye mi? Ben kurban mıyım yoksa itaat mi ediyorum?

Kendime ve başkalarına destek örgütlemek için korku duygusunu nasıl dönüştürebilirim?

Suçluluk duygusu

Hepimiz değil ama bazılarımız Sırp rejiminin Sırp vatandaşlar ve dolayısıyla bizim adımıza da hareket ederek, aynı devletin vatandaşları olan ama Arnavut adları taşıyan başkalarını zorla yurtlarından sürdüğünü bilerek suçluluk duygusuna nasıl kapılmaz insan diye soruyoruz. Kadın tecrübelerinin tarihi, suçluluk duygusunun ötekinin sırtına yük olduğunu göstermek için yeterli değil mi?

Fazla suçluluğun eylemin önünü tıkadığını bilmiyor muyuz? Suçluluk politik sorumluluktan mı kaynaklanır yoksa içselleştirilmiş eski patriyarkal sistemin basıncından mı? Suçluluk duygularımı dayanışmanın diline nasıl tercüme edebilirim?

Adlandırılacak ayrıcalıklar

İnsan kendi ayrıcalıklarını, örneğin benim durumumda Sırbistan devletinde Sırp adı taşıyarak yaşayan birisi olma ayrıcalığını kendi kendine nasıl görünür kılabilir?

Bir yandan patriyarka bütün kadınları ayrıcalıksız kılıyor ve öte yandan bu durumda Sırp devleti Sırp adı taşıyanları "cennetten seçilmiş bir halk" olarak ilan ediyor! Ayrıcalıkları adlandırdığımızda suçluluktan nasıl kaçınacağız? Ayrıcalıklarımızı nasıl adlandıracağız ve bunu ötekilerin acısını silmek için kullanmayacağız?

Ayrıcalığı nasıl adlandırırım, nasıl telaffuz ederim, ayrıcalıkla nasıl baş ederim ve onu başkalarıyla paylaşacağım bir araç haline getiririm?

Danışman olarak çalıştığım Cinsel Şiddete Karşı Bağımsız Kadın Merkezi'nde ve bir kadın barış grubu olan Savaşa Karşı Siyahlı Kadınlar olarak kendimize baktığımız gibi başkalarına bakmanın feminist politikalarını geliştirmeye çalışıyoruz. Şimdi farklı toplumsal ve etnik kökenlerden kadınların savaş tecrübelerini bir kitapta toplamaya çalışıyoruz.

"Tehlikeli bir kadın olun, WILPF'e katılın"

Dünyanın en eski kadın barış örgütü olan Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Ligası üyelerinin kartvizitlerinde böyle yazıyor.

28 Nisan 1915'de Hollanda'nın Lahey şehrinde bir grup kadın bir Uluslararası Konferans'ta biraraya geldiler. Amaçları Avrupa'yı kasıp kavuran Birinci Dünya Savaşı'nı protesto etmek, bu savaşa son verecek yollar düşünmek ve gelecekte de savaşı önlemenin çaresini aramaktı. Kongreyi düzenleyenler Uluslararası Süfraj Birliği'nden seçkin kadınlardı; eşit haklar için verdikleri mücadele ile barış mücadelesi arasında bir bağ görüyorlardı. WILPF'in büyükanneleri olan bu kadınlar savaşın kaçınılmaz olduğunu reddediyorlardı ve savaşa rağmen buluşmak için önlerine çıkan her engeli aştılar. Savaşan ve tarafsız ülkelerden binden fazla kadını bir araya getirmeyi başardılar ve Birinci Dünya Savaşı na son vermek ve kalıcı bir barış sağlamak için çalışmaya başladılar. İşte bu toplantılardan Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Ligası doğdu. WILPF'in ilk Uluslararası Başkanı daha sonra Nobel Barış Ödülü'ne layık görülecek olan Jane Addams'tı.

WILPF, savaş karşıtı faaliyetlerini Birinci Dünya Savaşı sonrasında da sürdürdü. Savaş sonrası kurulan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler adını alan Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına katkıları oldu. Sovyet Devrimi sonrasında komünist kadınların WILPF içindeki etkinlikleri arttı. Ama feministler, sadece barıştan yana olan kadınlar ve az sayıdaki erkek de WILPF'te yer aldılar. İkinci Dünya Savaşı sırasında anti-faşist direnişe çok sayıda WILPF'li katıldı ve can verdi. WILPF savaş boyunca, Avrupa'nın göbeğinde, Cenevre'de bürosunu açık tutmayı başardı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra WILPF içinde komünistlerin etkisi azalmakla birlikte "eski tüfekler'in havasını kolayca hissedebilirsiniz. Birçok feminist ve İsviçre'de faaliyet gösteren Siyahlı Kadınlar da WILPF'e katkıda bulunan diğer gruplar.

Bugün WILPF'liler tarihlerini şöyle değerlendiriyor: "Barışın yalnızca büyük güçler arasında yapılacak anlaşmalarla ya da silahların elden bırakılmasıyla sağlanamayacağı, ancak adalet, özgürlük, şiddet karşıtlığı ve herkes için fırsat ve eşitlik ortamında yeşereceğini gören akıllı büyükannelerimiz haklıydılar. Onların anladıkları şeyi devam ettirmeye çalışıyoruz; ülkelerin içte ve dışta şiddet kullanmalarına yol açan sorunlar birbirleriyle bağlantılıdır ve kalıcı bir barış için birarada ele alınmaları gerekir. Bugünkü bağlamda bunun anlamı şudur:

- Cinsiyet, ırk, sınıf ayrımlarından ve yabancı düşmanlığından arınmış bir dünyada bütün insanların eşitliği,
- Kalıcı kalkınma dahil bütün konularda temel insan haklarının güvence altına alınması,
- Her türlü şiddete; tecavüze, dayağa, sömürüye, işgale ve savaşa son,
- Dünya kaynaklarının askeri ihtiyaçlara değil insanı ihtiyaçlara yöneltmesi, ulusların kendi içinde ve uluslar arasında iktisadi adalet,
- Dünyada silahsızlanma ve uluslararası çelişkilerin Birleşmiş Milletler aracılığıyla barışçıl biçimde çözülmesi.

Neden bir kadın kampanyası?

"Kadınlar Nükleer Silahsızlanma'da Israr Ediyor." WILPF'in düzenlediği bir kampanya. Dünya üzerinde 45 ülkede nükleer silahlara ve savaşa karşı yürütülüyor.

"Kadınların tecrübesini çalışmamızın merkezine koyuyoruz ve savaşın neden erkekliğin ispat edilme alanı olduğunu ve milliyetçiliğin ve militarizmin neden bu kadar yaygınlaştığını sorguluyoruz. Gelişmekte olan dünyada yaşayan bir kadının dünyanın herhangi bir yerinde bir savaş makinasında savaşan bir erkekten daha fazla ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu fark ediyoruz. Bu istatistiklerin duyarsız kalınamayacak adaletsizliklere işaret ettiğini görüyoruz. Dünya üzerine dağılmış 21 bin nükleer silah yalnızca ölüm ve yıkımı değil, politik ve iktisadi çıkar için bir araya gelmiş bazı güç odaklarının egemenliğini de temsil etmektedir. Nükleer silahlara karşı çıktığımızda aynı zamanda iktidarın çıkarlarına da karşı çıkmış oluruz ve aynı zamanda güvenliği askeri terimlerle ifade eden bir dünya görüşüne de muhalefet etmiş oluruz. Cinsiyetler arasındaki emek dağılımının bu kadar bariz olduğu üremeden sonraki ikinci alan herhalde savaştır. O yüzden bu alanda cinsel farklar "doğal" ve değişmez olarak görülür. Nükleer silah üreticileri loncasının karar mekanizmalarında bu kadar çok erkeğin bulunması şaşırtıcı değildir. Ne erkekler doğal olarak savaşçı, ne de kadınlar doğal olarak barışçıdır-bu cinsiyet rolleri küçük yaşlardan itibaren üretilir ve yeniden üretilir. Daha barışçıl bir dünya için cinsiyet rollerini değiştirebiliriz!"

"Ben kendimi

Seyyah, sosyolog, araştırmacı ve sanatçı. Fatma Meral Horne Sever 12 yılda 41 ülke dolaşmış, fotoğraflar çekmiş, sergiler açmış, yazılar yazmış. Onunla Antalya'da, Asya, Anadolu, Uzakdoğu ve Batı kültürlerinin harmanlandığı atölyesinde görüştük.

Sizi 1968 yılında bir gün Doğu'ya açılan yolbaşına getiren geçmiş günlerinizden söz etsek, neler söylemek istersiniz?

1958'de on sekiz yaşında liseyi bitirdim. AFS ile Amerika'ya gittim. Orada San Francisco kıyılarında oluşan Beat Akımı'nın tadını aldım. Öğrenciler bizi Berkeley Üniversitesi'nin kampüsüne davet ederlerdi. Onlar "Sürekli Yolcu"ydular. Sözde Demokrasi'ye ilk başkaldıranlar onlardır. 68 Kuşağının öncüleri idiler. İlginçtir, Hippilerin komünal kültürünü ben yıllar sonra Türkiye'de buldum. Kırsal alanda. Dayanışma, yardımlaşma, imece. Şehirde bunu anlamak zor. Son yedi yıldır Antalya'dayım. Neden Dokuma'da oturuyorum? Ölmeyen halk kültürü içinde olmak istiyorum. Yaşamın özü onun içinde. Sünnet düğünleri kahvede yapılıyor. İnanılmaz şölen. Kaldırımları birlikte boyuyoruz. Lokmalar, aşureler dağıtıyoruz birbirimize. Ben bunlarla soluk alıyorum. Bu sokakta altı tane çocuk kulübü kurdum. Halk önce beni gördü. Çıldırmış zannetti. Elimde boya, boyuyorum. Sonra onlar da katıldı yavaş yavaş.

yolda tanıdım”

siklet turu yaptık. Himalayalar'da on dort kez her biri altı-yedi hafta süren yürüyüşler yaptım. Tek başıma. İnanılmaz bir özgürlük. Bir yol var önunuzde. Bir de siz!.. Bu duygu anlatılmaz. Yaşanır. Hindistan'da 3. mevkii tren ile bir yıl dolaştım. 3. mevkii tren. Çünkü yataklı. Ben kendimi yolda tanıdım. Özellikle Asya'nın çok önemli bir yeri var bende.

Neden Asya?

Asya'da yaşadıklarım beni Türk kadınlığımla buluşturdu. 1969 yılı. Kuzey Pakistan'dayım. Peshavar'da oturuyorum. Shitral Vadisi denilen bir yerde halen Şaman geleneklerini sürdüren çok ilkel bir köy var. Adı Kafirler. Kasal üretimimizin buluştuğu bir sentez. Daha sonra Avustralya'nın Sidney kentinde kurs açtım. Eğittiğim öğrenciler lise ve üniversitelere batik dersini soktular. Geçen ay, Türkân Saylan'ın ricasıyla Batman'a gittim. Orada yedi genç kadına batik öğrettim. Bugüne değin on bin elbise boyadım. Kadının giydiği kıyafetin dışında durmaya ve Anadolu kadınının yanında olmaya karar verdim. Kadının içinde rahat olmadığı bir giysi ile özgürlük arayışı örtüşebilir mi? Kadının şıklığı öncelikle rahatlığıdır. Kendi beğenisini, düşünce gücünü, kendi takılarını oluşturmada kullanabilir pekâlâ. Anadolu kadını niçin rehberlik etmesin bize? Onun oyalarda, yazmalarda, çevrelerde yakaladığı eşsiz renk uyumu bir Picasso, Monet, Matisse, Van Gogh ile boy ölçüşebilecek güzellikte.

Asya'dan dönüşte Türkiye'de de yolculuğu sürdürdünüz mü?

Bunu yerleşik düzene geçme anlamında soruyorsan, şimdilerde yerleşik düzene geçmiş gibi görünsem de, bu görüntüde böyle. Aslında her yeni gün bir yoldur benim önümde. Sabah kalkar, çayımı koyar ve, “Hadi bakalım Meral,” derim kendime. Eşimle Avustralya'da tanıştım. O da bir yolcu!.. Nüfus kağıdında Yeni Zelandalı yazıyor. Ressam. Yirmi beş yıldır benimle birlikte Türkiye'de. Asya'dan dönüşte İstanbul'da hiç kalmadık. Önce Marmaris, sonra Bodrum. Daha sonra Muğla ve son durak Antalya. Bodrum'da yaşarken ekim ayında bir pansiyona yerleşir, mayısta çıkardık. Yaz aylarında ise tam bir göçebeydik. Öyle bir ev, yerleşme falan yok. Her tarafta kazanlar, kovalar, boyalar. Günde yüz kova taşıyorum. Diğer yanda da çocuk bezleri yıkıyorum. Batikle uğraşıyorum. Oğlum dort yaşına geldiğinde bir gün; “Anne, bunlardan hangisi bizim evimiz,” dedi. Anladık ki bir ev gerek. Yıl 1981. Bir ev edindik. Daha sonra Muğla'ya geçtik. Çünkü Bodrum'da yüzlerce içkili bara karşılık sadece bir tane kütüphane vardı. Muğla'da hava kirliliği ile savaştım. Dört yıl boyunca radyoaktif kömürün yasaklanması için uğraş verdim. Aydın idari mahkemesinde dava açtık. İki yüz kişi, okuma yazma bilmeyen teyzeler dahil, parmak basarak vekâlet verdiler. Geçen yıl burada Gündem 21 Kadın Meclisi toplantısında Kadın ve Şiddet Konseyi'nin çalışmalarına, sığınmaevi projesine ışık tutabilecek önerilerim oldu. Öncelikle iş alanları yaratmak gerekiyor. Onun için Kadın Meclisi'nde, Kadın ve İstihdam Komisyonu'nu kendime çalışma alanı olarak seçtim.

Bu konuda hayata geçirilebilecek önerileriniz var mı?

Uzun soluklu bir projem var. Kültür Turizmi Projesi. Dokumada üç mahalleyi pilot bölge olarak ele aldım. Bunlardan biri de benim yaşadığım mahalle. Bu pilot bölgede sekiz atölye oluşturmayı hedefliyorum. Bir: Batik, ikat, yazma, tezhip ve ebru atölyesi. İki: Minyatür ve hat atölyesi. Üç: Cam, vitray atölyesi. Dört: Çini, seramik atolyesi. Beş: Taş, metal, takı atölyesi. Altı: Doğal dokuma atölyesi. Yedi: Hah, kilim, doğal boyama atölyesi. Ayrıca buna ek olarak Konuk atölye olacak. Bu atölyelerin hepsi AHİ'lik çalışma ilkelerine göre çalışacak. Sistem her beş yılda bir, bin gerçek, dört bin hobi ustası yaratacak. Şimdi siz söyleyin. Böyle bir sistem, gelen yabancılar için olduğu kadar, bizim kadınlarımıza istihdam yaratma açısından da kayda değer değil mi? Ne duruyoruz öyleyse?!.. “Bir adımla başlamaz mı bütün yollar?..”

Nilgün Çetinalp Erentay

Amerika'da iki şey öğrendim ben: Bir, mümkün olan en kısa zamanda kendi paramı kendim kazanmam gerektiği. İki, gerçek anlamda gelişmek istiyorsam dikey ihtisaslaşmayacaktım. Çünkü bu “sisteme vidalanmak” demek oluyor. İnsanı öğüten büyük bir çarkın dişlisi olmayacaktım. Düşünebiliyor musun 1966-67 yıllarında doktora yapıyorum ve İngiltere kamplarında bakla toplayarak ekmeğimi kazanıyorum. Üniversite yıllarım çok güzel ve dolu dolu geçti. Bir koridor düşünün bir ucu felsefe bir ucu psikoloji. 60 Anayasası özgür anayasadır. Bununla gelen bir lezzet vardı üniversitede. Aristo ile başlar, Plehanov ile sonlardık. Durmadan eğitilirdik. Biz o yıllarda “özgür birey” olmayı öğrendik.

Yolculuk serüveniniz nasıl başladı?

İngiltere'de kampta tanıştığım Yarı Maori kökenli Yeni Zelandalı bir arkadaşım bir yıllığına kara yoluyla Asya'ya gitmek istediğini ve bunu birlikte yapabileceğimizi söyledi. Karar verdik. 1968 yılı, yirmi sekiz yaşındayım. *Hürriyet*'e gittim. Necati Zincirkıran'la görüştüm. “Ben Asya'ya gidiyorum. Oradan yazı göndersem ister misiniz?” dedim. Sordu: “Hiç yazdınız mı?” Hayır. “Hiç fotoğraf çektiniz mi?” Hayır. Güldü. Dört yüz dolar, bir Agfa makina ve 100 metrelik 400 asa film verdi bana. Afganistan'dan başlayarak göndermeye başladım yazıları. Bir yazım, yolculuktaki elli günümü karşılıyordu hemen hemen. Bir yıl diye çıktığım gezi sekiz yıl sürdü.

Nerelere gittiniz?

İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Japonya, Endonezya, Bali, Java, Himalayalar, Avustralya ve daha birçok yer. Bu dönem benim için özellikle fotoğraf sanatında geliştiğim bir dönem oldu. Binlerce fotoğraf çektim. Bu fotoğraflardan oluşan foto albümler yaptım. Aynı yıl Hollandalı bir arkadaşla birlikte Bali Adası'ndan bisiklet aldık ve Java'ya geçtik. O gece Java Feneri'nde kaldık ve on gün süren bir bidmlar menstrüasyonları sırasında yaşadıkları evden alınıp başka bir eve konuluyorlar. Bunları gözlemleyeceğim. Pakistan Havayolları ile Hindikuş Dağları'nın ortasına indim. İlkbahar olduğu için turistler yok. Cip tutmaya param yok. Ben de yürürüm dedim. Ara bir noktada konakladım. Orada Kafirler Köyü'ne gitmekten vazgeçtim. Dışarıdan gelip yaşamlarına burnumu sokarak, “Regl olanların kondukları özel ev nerede?” diye sormanın doğru olmadığı düşüncesi ağırlık kazandı benliğimde. Oraya kadar yürüdüğüm yol da bana bunu öğretti. Yönümü geri çevirdim. Sabah bir ip köprüden karşıya geçtim. Koşuyorum. Tek başımayım. Akşama doğru, uzaktan Shitral'i gördüm ve gevşedim. Bisiklet üzerinde genç ve bürokrat tipli bir Pakistanlı geçiyor yanımdan. Beni çay içmeye davet etmez mi? Çay! Dağbaşında! Bunca gerilimden sonra ne güzel geldi o söz. Geniş bir avluya girdik. Hemen bir insan duvarı oluştu çevremizde, her zaman olduğu gibi. Bu arada bana herkesi tek tek isimleriyle tanıştırdı. Derken genç ve güzel bir kız bir tepsi içinde çayları getirdi. On beş, on altı yaşlarında. Bu kim dedim. “Karım,” dedi. Adı ne dedim. “Bilmiyorum, babası söylemedi,” dedi. Onlar da bilmiyorlar mı? Peki nasıl sesleniyorsunuz ona diye sorduğumda, “Canım, şekerim,” diye yanıtladı. Ne kadardır evlisiniz soruma ise, “Yedi aydır,” demesin mi? Kendi kendime dedim ki, “Behey Fatma Meral, sen 1969 yılında dağ başında bile böyle özgürce Fatma Meral adıyla dolaşabiliyorsan bunu babandan önce Atatürk'e borçlusun! Ben o güne kadar, modern bir insan olan babama bu özgürlüğümü borçlu olduğumu düşünüyor idim.

Bugün yaşamınızı kazandığınız batik sanatını nerede öğrendiniz?

Batiği 1970'te Endonezya'da bir ayda öğrendim. Benim için önemli bir sentez oldu batik. Bana sistematik düşünceyi öğreten Batı uygarlığı ile bizim sanat-

Dişi kurbağalar

Sivas'a güneş tutulmasını izlemeye gitmiştim aslında. Ama serde feministlik olduğundan, güneşin ayla son tangosunun yanısıra, sokaktaki adamları ve yanlarındaki kadınları da izledim... Sivas'lı Cindy'nin izine rastlamadım!

Önce kötü haber mi, iyi haber mi derler ya; önce erkekler!

Bu Ortadoğu Anadolu kentindeki erkeklerin de diğerlerinden pek farkı yok. Kendileri için "Sivas'ın adamının yüzü soğuk, içi sıcaktır," diyorlar. Doğru! Yardım etmeyi seviyorlar... Ne sorsak, ne istesek, anlattılar, buldular, yaptılar... Evde karısı bu kadar sorgu sual etse, "Eh be," diyecekleri kadar abarttık, tık! demediler... Küçük bir ayrıntı: konuşurken yüzünüze değil, kolunuza, bacağınıza, omzunuza bakıyor olmaları. Eh bu da kadın başımızla ve Ortaköy kıyafetlerimizle kalkıp buralara gelmiş olduğumuz için bizim suçumuz!

O gün şehirde en çok tüketilen iki şeyden (güneş gözlüğünden sonra) biri olan ay çekirdeği yeme (ve kabuğunu yere atma) konusunda tam bir kadın-erkek eşitliği vardı. Sokaktaki kadın sayısı da erkeklere eşit, belki fazla. Sivaslı kadınlar evde oturmayı sevmiyorlar... Erkeklerine tabi gibi gözükseler de, bağımsızlar. Daha çalışkanlar! Güneş tutulmasına az kala bile yatak yünlerini yıkayan, cam silen kadınlar vardı; ama izleme alanındakilerin de yarısı kadındı. Bu kadınların yarısı türbanlıydı... Başı açıkların yarısı da yabancı, dışarıdan gelen kadınlardı. Onların da yarısı Alman ya da bermuda şortlu Japonlar'dı...

Saat 14.30'da ıslıklar çalmaya başladı; hava, mehtaplı bir gece gibi pırıl pırıl-kararmış. Sazan (ya da kutlamalardan rahatsız) bir belediye şoförünün meydana dalması dışında, herkes güneşe bakıyor... Sanatın, ideolojilerin, ırk, milliyet, cinsiyet... tüm ayrımcılıkların üstünde, olağanüstü bir gösteri yaptı güneşle ay! Nefes tutulması, barış ve heyecan... Sevgililer kendilerini bu iki yuvarlağa benzettiler.

Gökyüzü açıldıktan sonra asıl piyasa başladı. Herkes rahatladı, kendine döndü. Önde kolkola girmiş kızlar, arkada takipçileri delikanlılar konvoyu yürüyüşe geçti... Şehir meydanına standlar kurulmuş, hediyelik eşya, kilim, bıçak, elişleri, gözleme, Sivasspor ve üç hilal flamaları satılıyor. Bir köşeden neşeli kadın sesleri geliyor, içeri giriyorum. Alev, Fatma, Sevgi ve Berna Hanımlar! Bir standı dort kadın paylaşmış. Alev elişi denince akla gelen her şeyi yapıyor: Hamak, çanta, toka, örtüler, gelin çiçekleri... Fatma, kumaş boyama ve ebru sanatçısı. Sevgi'nin kartvizitinde "Maraş İşi Bindallı Hocası" yazıyor. Berna ise Kültür Merkezi'nde kurs öğretmeni.

Dört kadın. Genç evlenmekle gelen geç kalınmışlık duygusu. Çocuk doğurmak, büyütmek, yaşlılara bakmak ve hastalıklarla geçen ilk on yılların ardından şimdi de kabına sığmamak gibi ortak bir yazgıda buluşmuşlar. Hepsi de ev gezmesini, "haberli gezme"yi sevmiyorlar. Alev, "Mecbur kalıp gidersem elişim kaldı diye sıkılıyorum... Bir günde bir hamak bitiriyorum ben," diyor. "İğne yapmayı da bilirim, kerpiç dökmeyi de... İnek de doğurttum, ahbun da döktüm..." Ahbun (tezek) yapılışını kremalı pasta tarifi verir gibi anlatışına gülüyoruz... Grubun en neşelisi o. Arada satış yapıyor, tezgâha top kaçıran ya da dondurmayla yaklaşan çocukları uyarıyor. Fatma'yla konuşuyorum, elişlerinin dışında öykü yazıyor, yöresel yemek tarifleri derliyor, folklor araştırmaları yapıyor. Altı sergisi, bir ödülü var. Standın girişine dokuz dilde "Hoşgeldiniz" diyen ve ebru sanatı hakkında bilgi veren İngilizce yazılar asmış.

Sevgi'nin "Maraş İşi Bindallı ve Dival" hakkında bilgi veren kartları da İngilizce-Türkçe. MÖ 2000'li yıllardan (Sümerler...) başlayan ve sabırla işlenen "sim işi" bu. Koyu kırmızı, mor, çivit rengi kadifelerin üstündeki altın dallarla, çiçekler, nişan bohçası, çevre, uçkur, kaşıklık, kese, yorgan yüzüne ya da ayna, sandık, yatak örtüsüne dönüşüyor. Hepsi için elişleri, evişlerinin önüne geçmiş artık. Eşler ve çocuklar da destekliyormuş. "Başka bir engel var mı?" diyorum. Birbirlerine bakıyorlar, yine gülerek. "Sivas'ın kaynanaları Türkiye'de tektir... Zalimlikte!" diyor içlerinden biri. Diğerinin eşi, evde onu hâlâ ismiyle çağıramıyormuş. Üçüncü, "Bende iki tane var, biri öz, biri üvey kaynanam!" diyor. En genç olana dönüyorum, "Ben de kaynanamla anlaşamıyorum... yazabilirsiniz," diyor.

Umut mu umutsuzluk mu, hayatlarında ağır basan? Alev, "Biz çırpman kurbağalarız," diyor. İki kurbağa ayran kazanma düşmüş, biri, "Boğulacağız, kurtuluş yok," demiş, diğeri, "Ben çırpmır, çırpınır, çırpuurım, ayranın yağı köpurur, beni üstte tutar," demiş. Ve başlamış çırpınmaya. Sivas'lı dişi kurbağaları da ayakta tutan şey çırpınmaları, artı hayalleri... (İki gün sonra Fatma'yı bir özel kanaldaki kadın programında konuk olarak görüyorum tesadüfen. Kucağında işlediği örtüler, sırtında pembeli ebru yeleği, gülümseyerek anlatıyor).

"Hayalleriniz?" diyorum, "Elişlerinin, nakışların otesinde neler yaşamak isterdiniz?" Sevgi, "Doktor olmak isterdim en çok... İlkokul bitince on dört yaşında evlendim. Üç oğlum var. Doktor olup insanlara yardım etmek isterdim." Fatma, "Ud çalmak, yabancı dil bilmek ve ressam olmak," diyor. Ütopyaları hazır, çok düşünmeden sıralıyorlar. Alev artık bildiklerini, yaptıklarını öğretmek istiyor. Kurs öğretmeni olmak için uğraşıyor (çırpınıyor!). Bir de atık sergisi açmak gibi çılgın projeleri var. Berna, en genç olanları, henüz ulaşamadığı bir şey yok sanıyoruz... Varmış, şarkı söyler gibi, "Çocuk istiyorum," diyor. Bir çocuk! Ondan kolay ne var!

Suna Karaküçük

Güneşin

Güneş tutulmasından bir önceki gün Elazığ'dayız. İlk defa geliyorum Elazığ'a, merakla çevredeki her şeyi, herkesi gözlüyorum. Dükkânlarda, sokaklarda çoğunlukla erkekler var. Kadınların birçoğu başörtülü, tesettürlü.

Akşam Harput'a çıkacağız, bir "Türk Gecesi" düzenlenmiş. Herhalde gelen yerli, yabancı konuklara o bitmek tükenmek bilmeyen "Türkün gücü"nü gösterecekler, tabii bölgede yaşayan Kürtlere de...

Harput'a çıkmadan önce, çoğunluğu savaş nedeniyle göç etmiş Kürtlerin yaşadığı Yıldız Bağları mahallesine gittik. Mahallenin içinde bulunan bir alanda, patlamamış bombalarla oynayan sekiz çocuktan üçü ölmüş, beşi yaralanmış. Aileler o alanda hiçbir tedbirin alınmadığını, tel örgü olmadığını, hiçbir uyarının yapılmadığını söylediler. Tarif edilemez bir acı yaşıyorlar, çaresizlikleri, öfkeleri, gözyaşları birbirine karışmış.

Küçük avlulu, tek ya da iki kattan oluşan evlerin bulunduğu mahallede tek bir çocuk parkının olmadığım söylemek bile lüks kaçıyor. Kalabalık aileler iki-üç odalı evlerde yaşam savaşı veriyor. Kadım, çocuğu, erkeği normalden daha yaşlı, daha olgun görünüyor. Kadınlar evlere kapanmış, çocuklar koca bir hapishaneyi andıran mahallelerine. Erken yaşta saçma, sakalına ak düşmüş erkekler ise ailelerine bakmak için çırpınıp duruyor. Mahalleden ayrılırken anlıyorum ki güneş burada çok önceden tutulmuş...

Güneş tutulmasının beklendiği sabah Harput'un yokuşunu tırmanıyoruz, insanlar akın akın Harput'a çıkıyorlar. Sürekli fotoğraf çekiyorum; erkekler objektife poz verirken kadınlar ya kafalarını çeviriyorlar, ya da arkalarını dönüyorlar.

Bir kadın, kucağında belki iki, belki üç aylık bir bebek, eteğinde iki çocuk, Harput'a çıkan yokuşta yürüyor. Da-

ktan tutulduğu yer

Elazığ Harput'ta güneş tutulması vardı, oradakiler için ne gam! Elazığlılar için tutulmayı izlemeye gelen konuklar sayesinde yaşanan renklilik, kurulan standlar, konserler, festival havası daha önemli bir ihtiyaçtı. Haksız da sayılmazlar... Kadınlar evlere kapanmış, çocuklar koca bir hapishaneyi andıran mahallelerine. Güneşin çoktan tutulduğu bu yerde Rabia'yla tanıştık. Bize kendini, kadınları ve yaşamını nasıl değiştirdiğini anlattı.

ha kalabalık topluluklar halinde gelen kadınlar da var ama hemen hepsi aynı görüntüdeler.

Kocalar ya da akraba erkekler ellerini kollarını sallayarak birkaç adım önde vürüyorlar.

Genç kızların bir kısmı dışında, kadınların çoğu örtülü; onlar da aileleriyle birlikte Harput'a gelen yabancılara merakla bakıyorlar.

Güneş tutulmasını izlemeye gelen yabancı konuklar, televizyoncular ve gazeteciler için düzenlenen alana sokulmayan Elazığ'lı erkekler alana bakan duvarların üzerinde turist kadınları gözlüyorlar. Yabancı kadınların çok da umdukları gibi açık-saçık ve genç olmamalarının hayal kırıklığını çevrelerindeki yerli kadınlara tacizde bulunarak, laf atarak gidermeye çalışıyorlar. Bir kadın arkadaşla sohbet ederken tam bana, "Biliyor musun bir süre için yalnız gezdim, sürekli tacize uğradım," diye başına gelenleri anlatırken, yanımızdan geçen kalabalık gruptan bir genç kolumu tutup olanca gücüyle sıkıyor. Ben yapılan hareketin şaşkınlığını yaşarken o hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam ediyor.

Güneş tutulmasının başlamasmdan sonra yerli ve yabancı konuklar tam tutulma anını heyecanla beklerken, kadınları ve erkekleri gözledim. Onların heyecanı daha çok konuklara ve alışık olmadıkları hareketliliğe yönelikti, güneşin tutulması ikinci, üçüncü sırada geliyordu. Özellikle kadınlar sınırlı yaşamlarının renksizliğini bir iki gün de olsa "değişik" insanlara bakarak, belki de ilk defa düzenlenen konserlere katılarak gidermeye çalışıyorlardı. Çünkü Elazığ'daki kadınlar evlerine kapanmış durumda yaşıyorlar. Ev işleri, çocuk bakımı, yoksulluk, geleneksel yapı ve savaş koşulları zaten onlara başka bir şans vermiyor. Çalışmak istiyorlar ama yapabilecekleri işler ve imkânlar oldukça sınırlı.

İstanbul'a döneceğimiz gün tamşıp konuştuğum Elazığ'lı kadınlardan biri olan Rabia Turgut'un yaşamı aslında oradaki kadınların durumunu çok iyi anlatıyor. Ama o diğer kadınlara oranla daha "şanslı." Hayatını iki bölüme ayırıyor Rabia, önceki Rabia ve sonraki Rabia diye. Çünkü bir süre önce üye olduğu Hadep'e girdikten sonra hayatı da kendisi de değişmiş. Önceki hayatını şöyle anlatıyor: "Doğum yerim Elazığ Palo'dur. Evli değilim, otuz iki yaşındayım. Benim amcam vardı, biraz sol görüşlü, onun bizi okula kaydettirmesiyle okula gidebildim ama ilkokuldan sonra öğrenimime devam edemedim. Çabamız hep anne babayı memnun etme çabasıydı. Ev işleri öğretildi, yemek yapmanın en güzeli, dikiş-nakışın en güzeli öğretildi, ilk genç kızlık dönemi böyle geçti. Benim hatırladığım herkesin yaptığı şeyin sen de aynısını yapıyorsun, niye, niçin yaptığımın da farkında değildim. Dört duvar arasında ne biliyorsan o yeterli görülüyordu."

Oralarda alışılanın aksine küçük yaşta evlenmemiş Rabia; "Benim evlilikle ilgili fikirlerim önceden de aynıydı. Hâlâ genç kızlarımız sırf evlenmek için evleniyor. Bence evlilik özgürce yaşanan bir evlilik olmalı. Mesela erkek arkadaşlar bize saygı, sevgi gösteriyorlar ama kendi evlerinde eşlerinin kapıdan çıkmasını istemiyorlar."

Babası Hadep'li olan Rabia, arada sırada gittiği partiye üye olmuş bir süre sonra. Yönetim seçimlerinin yapıldığı gün babasının ceketini çekiştirip şöyle demiş, "Baba bak, hiç bayan yok, beni de yazdır." Seçimden sonra Rabia yönetime giriyor ve giriş o giriş. Partinin kadın komisyonunda da çalışan Rabia bir süre sonra da parti meclisine girmiş, bu sayede çalışma yapmak için il il dolaşıyormuş.

Utangaç ve içine kapalı bir yapısı olduğunu söyleyen Rabia, "Partiye ilk girdiğimde şöyle dedim kendime; bana öncülük eden biri yoksa o zaman ben kendimi geliştireceğim, okuyup geliştireceğim," diyor. Elazığ'daki kadınların durumunu ise şöyle değerlendiriyor: "Aslında biraz da Elazığ'ın yapısından dolayı hiç ailece gidilecek doğru dürüst bir park, bir eğlence yeri yok, biraz da bundan kaynaklanıyor kadınların evlerde kapalı yaşaması. Gerçekten kadınla erkeğin birlikte gezme ilişkisi gelişmemiş. Hâlâ o eski alışkanlıklar sürüyor. Kadınların çalıştıkları fabrikalar var ama çok az. Mesela burada kadın doktor olsa bile erkek doktor tercih ediliyor çünkü bir kadının doktorluk yapabileceğine inanmıyorlar.

Kendimizi geliştirmek için, hem kendimize karşı mücadele veriyoruz hem topluma, hem de erkeklere. Tabii bu erkekleri karşımıza almak şeklinde değil, onların da bunun bilincine varmasını sağlamak istiyoruz. Kendimizi geliştirmek için kurumlar var, alanlar var, onları kullanmak lazım. Ben şu görüşe inanıyorum insan her şeyi kendisi yapmalıdır, her şeye kendisi başlamalıdır. Erkek ne kadar kadın hakkı dese de ben kendim çalışmadıkça o hakka sahip olamam."

Güneş tutulması Elazığlı kadınlarla, Rabia'yla tanışmamı, Harput'u, Elazığ'ı görmemi sağladı. Bir sürü karışık duyguyu bir arada yaşadım; hayal kırıklığı, hüzün, acı, sevinç, heyecan, sıkıntı ve daha birçok şey. En güzeli de bir uçtan bir uca, birbirimizle ilgili haberleri, yaşadığımız olayları, yaptığımız işleri birbirimize ulaştırmak, birbirimizle tanışmak, kaynaşmak, aslında gerisi bahane. Bundan sonra güneş tutulmasını seyretmek yerine, güneşlerimizin tutulmasını engellemek için yeni bahaneler yaratmaya ne dersiniz?

Nevin Cerav

Özel alan/kamusal alan ikiliği

Başlangıçta, feminizmin 1960'ların sonunda yükselen ikinci dalgasının radikalizmini ifade eden bir kavram ikilisiydi özel alan/kamusal alan. Bu ikilik sayesinde, özel alanda yaşanan ve o güne kadar baskı-iktidar mekanizmaları olarak adlandırılmamış ilişki biçimlerinin, hem ev içini hem kamusal alanı kapsayan erkek egemenliğinin belirleyici unsurları olduğu ortaya konmuştu. Bu kavramlar, ev içindeki karşılıksız emeğin, baskının, tacizin, şiddetin adının konmasını, görünür kılınmasını ve politik mücadele konusu haline gelmesini mümkün kılmıştı. Bu da, ikinci dalga feminizmin "kadın hakları mücadelesi"nden çok daha fazla bir şey olmasını sağlayan etkenlerin başlıcalarındandı.

70'lerin sonlarından başlayarak bu kavram ikilisi çeşitli biçimlerde sorgulanmaya başlandı. Her şeyden önce, siyahlar, göçmenler ve "üçüncü dünyalı" birçok kadın bu ikiliğin kendi deneyimlerini ifade etmediğini, "kamusal alandan dışlanmış ve özel alana kapatılmış" kadın imgesiyle kendilerini özdeşleştirmelerinin imkânsız olduğunu öne sürdüler. Çekirdek aileler içinde yaşayan beyaz, orta sınıf kadınların yaşamlarından hareketle geliştirilmiş (ya da bu yaşamları yansıttığı ölçüde liberal siyaset teorisinden devralınmış) bu ikilik, büyük aileler halinde yaşayan ve bütün gün tarlada çalışan, yük taşıyan kadınları da, emperyalist ülkelerde ırkçılığın çeşitli biçimlerine karşı kendi ailelerini ve topluluklarını bir sığınak olarak yaşayan kadınları da dışlıyordu. Dolayısıyla da Batı-merkezli bir feminist teori ve pratiğin sınırları içine hapsolmayı getiriyordu bu kavramsal araçlar. Bu ikiliğin yetersizliğini ortaya çıkarmak üzere çeşitli çalışmalar yapılmaya başlandı. Bu çalışmalarda, özel alan/kamusal alan ayrımının en güçlü olduğu iddia edilen, yani kaç göçün, cinsiyete dayalı mekân ayrımının yaşandığı toplumlarda, kadınların kendi dünyaları içinde sanıldığından çok daha güçlü oldukları ileri sürüldü, kadınların dayanışma ağlarının çeşitli örneklerine yer verildi. Bunun da ötesinde, batılı anlamda kamusal alana çıkmamış kadınların dedikodu, yalan vb. gibi çeşitli "stratejiler"e başvurmak suretiyle kendilerini güçlendirdikleri savunuldu.

Batı-merkezlilik suçlamasıyla iç içe geçmiş ve onu tamamlayan bir eleştiri de, bu kavram ikilisinin "güçsüz, kapatılmış doğulu öteki" kurgusuna saplanmak suretiyle oryantalizm yaptığı. İddia şu: Batılı, beyaz, orta sınıf feministler kamusal alanda çeşitli biçimlerde yer aldıkları için ve çalışma yaşamında, politikada kadınlar lehine alınmış çeşitli önlemlerden yararlandıkları için kendilerini kurtulmuş, doğulu kadınları kurban olarak görüyorlar. Oysa, kamusal alanda erkeklerle birlikte var olmanın bedelini fazlasıyla ödemiştir bu kadınlar: Erkeklerin dünyasında onların eksik, tamamlanmamış biçimleri ya da eklentileri olarak yer almışlardır ve bu arada ellerinde olan gücü de yitirmişlerdir.

Kamusal alana çıkmak kurtuluş mu?

Aslında bu tez büyük ölçüde modernizasyon eleştirisinden besleniyor ve kadınların modernleşmeden zararlı çıktığı noktasına kadar giden versiyonları var. Modernizasyon teorilerini ve bunların eleştirilerini tartışmanın yeri burası değil. Ancak belki bu noktada şunu belirtmekte yarar var: Kamusal alana çıkmanın, yani çalışma yaşamında, politikada, sanat ve kültür alanında var olmanın kadınlar için kurtuluş olduğunu varsayan (modernleşmeci) anlayışlara karşı çubuk bu yönde ne kadar bükülse azdır. Kamusal alana çıkmayı kendi başına çözüm saymanın anlamı, "kamusal alan" denen işgücü piyasasının, politikanın, sanat-kültür dünyasının yapısal olarak erkek egemen olduğunu göz ardı etmektir. Öte yandan, "özel alan" erkek egemenliğinin en has kalesi olmaya devam eder, kadınların buradaki karşılıksız emeği bütün bir sistemin payandası olma niteliğini taşırken ücretli bir işte çalışmanın ya da politikaya aktif katılımın kimseyi kurtarmadığını hep biliyoruz.

Ama (ne kadar erkek egemen olursa olsun) kamusal alana çıkmanın bugünkü dünyadaki anlamını ayrıştırdığımızda, bunun erkek egemenliğine karşı mücadele araçlarına sahip olmak demek olduğu da açık. Kadınların yurttaşlık statüleri bir sürü açıdan erkeklerinkinden farklı da olsa, bağımsız ve eşit bireyler kategorisinin sağladığı önemli şeyler var: Kendi kararlarınıza göre harcayacağınız bir miktar para, kaderinizi biçimlendiren politikaları dönüştürme yönünde göstereceğiniz irade, toplum içinde hareket etme, bir yerden bir yere gidebilme imkânı, bütün bunlar kadınlarla bir araya gelmenin, direnecek, isyan edecek bir güç oluşturmanın olmazsa olmaz koşulları... En azından bu bile, göreli bir özgürleşmeyi küçümsememek için yeterli bir neden. Geleneksel ataerki ya da patriyarka ile "modern" denen ataerki arasındaki fark salt bir biçim farkı değil. Kuşkusuz o da ezilme ve baskı demek, bu da. Ama ortada şöyle nesnel bir fark var: İkincisi, sunduğu mücadele araçlarıyla, kadınların kendi kaderlerini belirleyebilecekleri bir dünyanın kapısını her şeye rağmen aralıyor.

O zaman, mesele farklı direniş biçimleri arasında bir hiyerarşi kurulup kurulamayacağında düğümleniyor gibi gözüküyor. Şöyle: Bir yanda, kendilerine mahsus, kapalı bir dünyaları olan kadınların çeşitli güçlenme/direnme mekanizmaları ya da popüler deyimiyle "stratejileri" var. Bunlar, kadınların kendi dünyaları içinde yerine getirdikleri ve topluluğun bütününü ilgilendiren (yani kamusal anlam taşıyan) işlevler de olabilir, çeşitli direniş ve savunma biçimleri de (yalan, entrika). Öbür yanda ise, hak, eşitlik, adalet, bağımsızlık, özerklik kavramlarıyla tanımlanabilecek bir alanda kadınların erkek egemenliğini dönüştürmeye, yıkmaya yönelik çabaları var. Bunlardan ilkini "yaşam stratejileri" ya da "hayatta kalma stratejileri", ikinci tarz mücadeleyi ise "politik güç kazanma stratejileri" olarak adlandıran bir çok feminist var. Bu ayrım aslında *Pazartesi* dergisinin 35., 37. ve 38. sayılarında Heidi Wedel, Necla Akgökçe ve Hülya Eralp arasında geçen oryantalizm tartışmasında H. Wedel'in kullandığı pratik ihtiyaçlar/stratejik ihtiyaçlar ayrımına oldukça yakın. Şöyle tanımlıyordu Heidi bu iki dizi ihtiyacı: "Pratik ihtiyaçlar, geleneksel cinsiyetler arası işbölümü içinde kadınlara düşen görevleri kolaylaştırmaya yöneliktir ve burada söz konusu işbölümü sorgulanmamakta, tersine meşrulaştırılmaktadır. Stratejik ihtiyaçlar ise, bu işbölümünü değiştirip cinsiyet baskısını ortadan kaldırmaya yönelmekte ve bu bakımdan feminist olarak değerlendirilmektedir." (*Pazartesi*, sayı 37, s.23.) Kısacası burada söz konusu edilen, kadınların, erkek egemenliğini yeniden-üreten, statükonun sürmesine yardım eden ayakta kalma yöntemleriyle sistemin değişmesini, dönüşmesini, yıkılmasını hedefleyen davranışları arasındaki fark. Ama Heidi'nin kullandığı kavramların yerini ayrıştırılmamış bir "güçlenme" ya da "güçlendirme" kavramı aldığında işler karışıyor. Değişime yol açmak bir yana sistemin yeniden-üretilmesine katkıda bulunan bir kadın "güçlenmesi" ile kadınların güçlenmesi oramında erkek egemenliğinin en azından aşınmasına yol açan

Pazartesi'nin geçen sayısında 80'lerin feminizmi ile 90'ların feminizmi arasındaki farklılıkların bir bölümünü tartışmaya açan bir yazım yayınlanmıştı. Bu yazımda da benzer bir şeyin peşindeyim. Ancak bu konuları tartışırken şunu gözden kaçırmamak gerekiyor: Bizim kendi açımızdan 90 lı yıllarda yaşadığımız ve tartıştığımız sorunlar, dünyanın başka yerlerindeki feministlerin gündemine 80'li yıllarda hatta 70'lerin sonlarında girmişti. Dolayısıyla, daha evrensel bir açıdan bakıldığında, şayet bir kırılma noktası varsa onu 80'lerin başlarına yerleştirmekte yarar var. Bu, aşağıda ele alacağım konu için de geçerli.

Batı-merkezli mi?

bir "güçlenme" arasında zaman zaman köprüler kurulabilir belki, ama bazen de bunlar birbiriyle tümüyle çelişiyor olabilir. O zaman her ikisi için de aynı "güçlenme" kavramını kullanmak ne kadar doğru?

Ezilmenin nesnel bir ölçütü var mı?

Aslında mesele erkek egemenliğinin ya da patriyarkanın nasıl tanımlandığı, daha doğrusu kadınların ezilmesinin evrensel ya da nesnel bir ölçütü olup olmadığıyla ilgili. Şayet böyle bir ölçüt yoksa, biraz önce özel alandan kamusal alana çıkmakla sağlanacağını ileri sürdüğüm "kazanımlar" birer kazanım olmaktan çıkar. Bağımsız birey olmanın, eşit yurttaş olmanın, ekonomik olarak bir ölçüde özerkleşmiş olmanın hiçbir önemi kalmaz. Ezilmenin niteliği ve niceliği tamamen kadınların onu nasıl yaşadığıyla belirlenir. Ve o zaman gerçekten de, büyük ailelerde yaşayan, kapalı bir kadınlar dünyasının dayanışma ağları içinde hareket eden, bazı özel konularda toplumluk içinde söz sahibi olan kadınlar kamusal alana çıkmış kadınlardan daha az eziliyor addedebilirler kendilerini. Ama şayet ezilmenin evrensel ve nesnel bir ölçütü varsa, iki durum arasmda bir karşılaştırma yapıp, kurtuluşa hangi durumun daha yakın olduğu belirlenebilir. Örneğin, emeğe, bedene ve (dolayısıyla) kimliğe el koyma erkek egemenliğinin temel ölçütüyse, bu el koymanın hangi patriyarka ya da erkek egemenliği biçiminde daha yoğun, daha ağır olduğu saptanabilir. Bu durumda, erkek egemenliğini kadınların içinde yer aldıkları ve maruz kaldıkları nesnel bir sistem olarak tanımlıyoruz demektir ve bu sistemin yeniden-üretilmesinde katkısı olan kadın güçlenme yöntemleriyle diğerleri arasmda bir ayrım yapabiliriz. Ama şayet böyle evrensel ve nesnel bir ölçüt yoksa kadınlığın her yerde farklı yaşandığını, bazı durumlarda şöyle bazı durumlarda da böyle güçlenme stratejilerine baş vurulduğunu söyleyebiliriz. Her şeyin bu kadar göreli olduğu bir dünyada ise politika yapmak giderek imkânsızlaşır.

Öte yandan, bu görelilikler selinde ezme ve ezilmenin nesnel bir gerçeklik olarak berhava olması işten bile değil. Nitekim Deniz Kandiyoti'nin "erkek egemenliği(nin)... aldığı biçimleri daha hassas bir biçimde tanımlama(k)" (a.g.e., s.13.) üzere geliştirdiği "ataerkil pazarlık" kavramı tam da böyle bir sakıncayı barmdırıyor. Kadınların her türden savunma, direniş ve güçlenme yöntemlerini içerebilecek bir kavram olan "ataerkil pazarlık" kavramım ataerkillik kavramına tercih ettiğini söylüyor Kandiyoti ve şöyle devam ediyor: "Bütün egemenlik sistemlerinde olduğu gibi erkek egemenlik sistemlerinin de hem koruyucu, hem baskıcı öğeleri vardır ve her sistem içinde kadınların da kendi güç ve özerklik kaynakları mevcuttur. Dolayısıyla onları eziyormuş gibi görünen sistemlere kadınlar da erkekler kadar bağlı olabilir." (Aynı yerde.) Güç ve özerklik kavramlarının, sistemi değiştirip değiştirmediklerinden bağımsız olarak kullamldıklarında, nasıl bir tuzak oluşturdukları bu alıntıda çok açık görülüyor: Sadece kadınları "eziyormuş gibi görünüyor" sistem, belli ki artık ezmiyor!

Başladığımız noktaya dönecek olursak: Özel alan/kamusal alan ikiliğini Batı-merkezh, oryantalist bir çerçeveye ait, doğulu kadınları dışlayan bir kavram ikilisi olduğu gerekçesiyle reddetmenin başka sorunları da var. Bir defa bu kavramlar boşlukta üretilmiş kavramlar değil. Belli bir toplum yapısmı tarif eden bir ikilik bu. Sermayenin, emek gücünün yeniden üretiminin sorumluluğunu işçilerin, işçilerin de karılarının omuzlarına yıktığı bir toplumu tarif ediyor bu ayrım. Bu niteliğiyle de kapitalist dünya sisteminin bir özelliğini. Beğensek de beğenmesek de böyle bir ikilik var bu toplumda. Kuşkusuz kapitalist dünyanın farklı bölümlerinde bu ayrım farklı biçimlere bürünüyor; keskinliği artıyor ya da azalıyor. Küçük üreticiliğin sürdüğü kırsal bölgelerde farklı, büyük kentlerde farklı, "refah devleti" altında farklı, neo-liberal politikaların hâkim olduğu toplumlarda farklı bir nitelik taşıyor. Ama bir nesnel gerçekliği ifade ediyor bu kavramlar. Eleştirilmesi ve dönüştürülmesi gereken bu kavram ikilisi değil, bu kavramların ifade ettiği ikiliğin kendisi.

Ayrıca, bu kavram ikilisinin "doğulu kadınlar"ı dışladığını söylemenin şöyle bir tuhaflığı da var: "Doğulu" terimi oryantalizmin olduğu gibi bir tür tersinden oryantalizmin de ifadesi. Batılı'nın, kendi içinde ayrımları, farklılıkları olmayan, türdeş bir kategori olarak kavramlaştırdığı Doğu kavramını olduğu gibi devralmak demek bu. Oysa tıpkı Batı'da olduğu gibi Doğu'da da işçi kadınlar var işçi olmayan kadınlar var, ev dışında çalışan kadınlar var sadece ev işi yapan kadınlar var, köylü kadınlar var kentli kadınlar var. Ve evet, tıpkı Batı da olduğu gibi, özel alan/kamusal alan ikiliğinin bu kadınların yaşanıları üzerindeki etkisi farkh.

Gülnur Savran

Başvurulabilecek Kaynaklar:

• Aksu Bora, "Kamusal Alan/Özel Alan: Mahrumiyet-Ozgürleşme İkileminin Ötesi", *Toplum ve Bilim*, sayı 75, Kış 1997.

• Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Metis, 1996.

• Nükhet Sirman, "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi", *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın* (Hzl. Şirin Tekeli), İletişim, 1990.

PANO

• Web sayfası tasarımı ile ilgilenen kadınlarla tanışmak istiyoruz.
gamzedeniz@hotmail.com

• İki çocuğumla birlikte yaşıyorum. Fındıklı'daki evimi ve kiramı paylaşacak kadm arkadaş arıyorum.
Tel: 0532.457 05 22.

• Evim depremde kullanılmayacak hale geldi. Beşiktaş veya Çapa civarında, uygun fiyatta kiralık ev arıyorum, Nuriye Testi.
Tel: 0212.565 75 50, (akşamları) 0212.562 45 30.

• Maçka civarında daire kiralamak için ev arkadaşına ihtiyacım var.
Tel: 0212.677 56 18.

• Kitaplı Kahve'ye haftada üç gün parttayım çalışacak eleman aranıyor.
Tel: 0212.293 66 38.

• İngiltere'de hem çocuk bakmak hem İngilizce öğrenmek ister misiniz?
Elif Beşli.
Tel: 0212.230 63 82.

Dağıtımımızda problemler var. Siz de *Pazartesi*'yi zor bulanlardansanız abone olun, bulamayanları abone edin. *Pazartesi* ayağınıza kadar gelsin.

5 Abone yapana bir kitap, 10 abone yapana bir yıllık abone hediye!

ABONE FORMU

Adı: .....
Soyadı: .....
Adres: .....
.....
.....
.....
Abone süresi: .....
Başlangıç tarihi: .....

Türkiye içi:
Posta Çek Numarası: 662 965.
Yıllık abone ücreti: 3.600.000 TL.
Altı aylık abone ücreti: 1.800.000 TL.
Türkiye dışı:
Bir yıllık 50 DM, altı aylık: 25 DM.
Döviz hesabı: Semra Emre,
Türkiye İş Bankası, Parmakkapı Şubesi, İstanbul.
Hesap Numarası: 1042 / 103502

Dikkat: Abone ücretim yatırdığınıza dair belgeyi ve abone formunuzu bize gönderin. Biz de size her ay *Pazartesi*'nizi postalayalım.

Dergimize Almanya'da bulunan Heinrich Böll Vakfı destek vermektedir.

Hangi ceza öfkemizi yatıştıracak?

PAZARTESİ

Kadınlara Mahsus Gazete
(Aylık kadın dergisi)

Sahibi: Kadın Kültür İletişim Vakfı
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Filiz Koçali

Her gün büroda olanlar: (Yazı Kurulu)
Ayşe Düzkan, Filiz Koçali, Nesrin Tura.
(Görsel Yönetmen) Semra Emre.
Sadece Pazartesi Günü Gelenler: (Yayın Kurulu)
Beril Eyüboğlu, Fadime Gök, Filiz Kerestecioğlu, Füsun Özlen, Gülnur Savran, Handan Koç, Meltem Ahıska, Minu İnkaya, Nermin Coşkun, Nevin Cerav, Nural Yasin, Sonat Zelyüt, Şahika Yüksel, Tüten Ateş, Yaprak Zihnioğlu.
Almanya Temsilcisi: Hülya Eralp.

Günü saati belli olmayanlar (Çizerler):
Ayşen Baloğlu, Feyhan Güver, Ramize Erer, Semra Can. (İllüstratör): Rana Mermertaş.
Adres: Abdullah Sokak, No:9, Beyoğlu, İstanbul.
Tel, faks: (0212) 292 07 39, 249 59 59, 292 07 47, 244 23 94
e-mail: pazartesidergi@superonline.com
Ankara faks: (0312) 215 34 82
Renk ayrımı: Mondo
Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık ve Sanayi Tic. Ltd. Şti
Dağıtım: Bir-Yay